CİLT: 21 MAYIS 1974 SAYI: 248

yeni ufuklar

Orhan Burian
YASA DİLİ KİMİN İŞİ
Cavit Orhan Tütengil
YOKSULLUK KÜLTÜRÜ
Samim Kocagöz
BUGÜNDEN DÜNE DOĞRU
Azra Erhat
TİYATRO İLE DİL
Vedat Günyol — Solun Sola Ettiğin...
Hilmiz Yavuz
FELSEFENİN SERÜVENİ
Afşar Timuçin
AHLÂK DERSİ
İsmet Zeki Eyuboğlu
AYDIN SORUMLULUĞU
Selim İleri
ÖYKÜNÜN ABECE'Sİ
Halil Şahan
İŞLEVSEL AÇIDAN ŞİİRİN ÖZÜ VE BİÇİMİ
Cengiz Gündoğdu — Tiyatroda Bunalım
Ahmet Cemal
ÇEVİRİ İLKELERİ ÜZERİNE
Şemsettin Ünlü — Severiz Özgürlüğü
İsmet Zeki Eyuboğlu — Anadolu Türkçesi
Oğuz Arıkanlı
OLAYLAR YORUM İSTEMEZ

YIL: 1974 YENİ SAYI: 248

UFUKLAR

AYLIK SANAT, DÜŞÜNCE DERGİSİ

Kurucusu :
ORHAN BURİAN

YASA DİLİ KİMİN İŞİ?

Aşağıdaki yazı, 1953 yılı Mayıs ayının beşinci günü yitirdiğimiz değerli arkadaşımız Orhan Burian'ın son yazılarındandır. Bu yazı, Orhan Burian'ın amansız bir hastalığın umutsuzluğu içinde bile yurtla ilgili çeşitli sorunlar üstünde, durmadan düşündüğünü göstermektedir. 22 yıl ötesinden sesini, güncelliğini sürdüren bir konu aracılığıyle okurlarımıza duyurmak istedik.

Dil davasındaki hareketlerin sonuncusu, Anayasa dolayısıyle, cesaretli denemeyecek bir dönüş hareketi olmuştur.

Hikâye gazetelerde uzun sürdü, çoğumuz öğrendik: milletvekillerimizin iki yüz kadarı 1945 Anayasa dilini uydurma, konuşulan dile aykırı, tepeden inme diyerek değiştirmek istediler. Bu değişmede ölçü «yaşayan dil» olacaktı. Sonradan milletvekillerinin çoğu, dil işi bilim

işidir, Meclis karışmaz, diyerek değiştirme fikrinden vazgeçti; 1341 (1926) Kanun-u Esasi'sini yeniden yürüyen yasa ilân etti.

Bu kararda ürkeklik seziliyor. Çünkü: bir kere, 1945 Anayasasının dili uydurmadır diye reddetmek belli bir bilim anlayışına dayanarak hüküm vermektir. Milletvekilleri başlangıçta bunun sorumluluğunu üstlerine almışlar .Bu iyi. Bu hükümleri için «yaşayan dil» diye bir ölçüyü kendilerine esas tutmuşlar. Bu da iyi. Sorumluluğundan korkmayarak düşüncelerinde diretirlerse devletin yasasına kendilerinin bu yeni ölçüsüne göre bir kılık vereceklerdi. Sonradan bunu yapmamaları, sadece eski Kanun-u Esasi'yi getirip ortaya koymaları fena.

Fena, çünkü: içinde hiç alışıklığımız kalmamış nice kelimeler (daha kötüsü, nice kuruluşlar) bulunan otuz yıl önceki bir yazı dili, içinde sadece alışmadığımız birtakım kelimeler bulunan, ama söz dizeleri tamamen bizim olan bir dile üstün tutulmuş oluyor. Böylece sanki, dilde otuz yıl önceye çekinmeden dönebiliriz, denmeye getiriliyor. Oysa, bu harekete önayak olan düşünce ve bilim adamlarımızın vicdanı, muhakkak ki, böyle bir sakat düşünceyi ne kabul eder, ne destekler. Bugünkü durumsa hem onları, hem onların düşüncelerine katılan öbür milletvekillerini dilde böyle bir donup taşlaşmayı kabul etmiş gösteriyor. Bu da insana üzüntü veriyor; neden 1945 Anayasa diline vefa gösterilmedi diye değil; günden güne tabiî bir akışla yatağını bulup, yabancı öğelerden sıyrılan Türkçenin otuz yıllık gelişmesi neden hiç göz önünde tutulmadı diye.

Belki şöyle bir düşünce ileri sürülebilir: 1945 yılında Meclis yasa dilini değiştirmeseydi, yürürlükte olan 1926 yasası olacaktı; yazı dilimizle konuşma dilimiz ise, 1926 yılından beri nasıl geliştiyse yine öyle gelişecekti,

değil mi? Öyleyse bu gürültü, bu telâş ne? Meclis, bir gün gelip yasalarımız tabiî bir dille yazılıncaya kadar, yine o Kanun-u Esasi'ye göre çalışmaya karar vermiştir; bütün sorun bu kadarcık bir şeydir.

Ne yazık ki, bu kadarcık değil. Dilin canlı bir dava olduğu, okur yazar herkesçe düşünülüp ateşle tartışıldığı bir devirde, bütün millet sorunları son *mercii* bu davaya karışıyor hem de, bir yandan «şunu beğenmiyorum», derken öbür yandan «ben karışmam» diyerek! 1945 yasa dili üstünde açık bir yargıda bulunuyor. Ama, 1952 yasa dili nedir söylemiyor. Daha tehlikelisi şu ki: kararından, 1945 diline 1926 dilini tercih ettiği anlamı çıkarılabiliyor.

Neden tehlikeli, diye sorulabilir. Şunun için ki: bir davada taraflardan biri, bu gibi tartışmaların doğal akımını altüst edecek kadar, desteklenmiş gözükmektedir. Dil davasında da, demokrasi davasında olduğu gibi, üç taraf vardır: dili bütün yabancı kelimelerden temizleme taraflısı öz Türkçeciler; günün okur yazarının konuşma dilinde ölçüsünü arayan ılımlılar; Fars uygarlığına bağlı kalmak uğruna o dillere de bağımızı tazelemek isteyen tutucular... Demokrasi yolunda, hükümetin hoşgörüsünü, kötüye yorumlayıp kötüye kullanan politika tutucuları son zamanlarda memleketin başına az dert açmadılar. Dil tutucularının da, Meclis'in dil işindeki kararını kötüye yorumlayarak, dilde gericiliğe yeltenme tehlikeleri küçümsenmemelidir. Memleket kurumlarını Batı uygarlığına göre kurup ayarladığımız bir çağda böyle çelişkilere düşecek halde değiliz. Bunu da yine en iyi, yurdun dört bucağından gelen türlü meslek ve uzmanlık sahibi milletvekillerimizin bilmesi gerek.

Kısacası: iyi düşünülünce, birçok milletvekilinin dil işini, bir kıvrılış hareketiyle, kenarda, ilgileri dışında

bırakmalarının doğru olmadığı görülür. Ayrıca, Meclis'in dil işlerine karışamayacağı sözünün de kuru bir söz, kalkan olmak şöyle dursun Çin paravanası kadar çelimsiz bir siper olduğu anlaşılır. Çünkü, elbet bir Meclis, kendisi değil de bir dilciler topluluğu tarafından yazılacak bir Anayasa düşünüyor olamaz. Anayasalar millet temsilcilerinin işidir. Her bir kelimesi üzerinde tartışarak, bir virgülünün yeri için bile inceden inceye düşünerek onları Millet Meclisleri hazırlar. Hazırlarken, ihtiyaç duydukça, kendi dışındaki uzmanlardan veya uzman topluluklarından fikir alabilir. Ama yasanın ifadesine verilen son şekil, son anlam Meclis'indir. Bu da, Millet Meclislerinin en kutsal haklarıdır.

Hal böyle iken, devletin yasasını kendi «yaşayan dil» ölçülerine göre yazmaları beklenirken, çoğu milletvekilimiz, «Dil işi dilci işidir, bilim işidir» diyorlarsa, bu güç görevi daha sonraki bir dönemin Meclis'i görsün demeye getiriyor, en belli bir hak ve sorumluluklarından sıyrılmak istiyorlar, 1341 Kanun-u Esasi'sine dönüşte sezilen ürkeklik buradadır.

(*Ufuklar*, Şubat 1953)

YOKSULLUK KÜLTÜRÜ

Cavit Orhan Tütengil

Türk okuyucularının, iki çevirisi ile tanımak olanağı bulduğu Oscar Lewis «yoksulluk kültürü» üzerine çalışmalarını yoğunlaştırmış sayılı bilim adamlarından biridir.[1] Geliştirdiği bir yöntemle «aile» araştırmalarından yola çıkan Oscar Lewis'in yaygınlaşmasında önayak olduğu «yoksulluk kültürü» kavramı, yoksul grupların ortak yaşam biçimi olarak tanımlanabilir. Oscar Lewis'in teknik bakımdan daha yerinde bulduğu «Yoksulluğun Aşağı Kültürü» şu özellikleriyle dikkati çekmektedir:

«1. Bellibaşlı kurumlardaki yoksulların etkili işbirliği ve aralarında birlik olmaması yoksulluk kültürünün başlıca özelliklerinden biridir. Bu çok karışık bir sorundur ve birçok faktör buna sebeptir. Bu faktörler; ekonomik kaynakların bulunmayışı, ırk ayrımı, korku, kuşku ve sorunlara birlik halinde değil, ayrı ayrı çareler bulunmasıdır...

2. Bölgesel toplum açısından yoksulluk kültürüne baktığımız zaman imar ve konut koşullarının berbat olduğunu, kalabalık, fakat her şeyin üstünde özlü bir ailede bulunan örgütlenmenin bunlarda olmadığını görürüz... Ancak, iç örgütlenme ve birlik ruhu asgariye indiği ve kişilerin dış dünyayla olan ilişkileri fazla olduğu hallerde bile gecekondu mahallesi çevresini şehrin diğer semtlerinden ayıran toprak üstünde hak iddia etme duygusu gelişmeye başlar.

3. Aile düzeyinde yoksulluk kültürünün başlıca özellikleri çocukluk döneminin bulunmaması, cinsiyetle erken tanışma, nikâhsız evlilikler, kocaların karıları ve çocuklarını çok sık olarak terketmeleri ve bu tür erkek-

lerin fazla oluşu kadar, aile reisinin fazla olduğu ailelerin çokluğu ve ana tarafından gelen akrabalara daha fazla yakınlık ve bunları akraba olarak daha fazla tanıma, otorite kurmaya karşı fazla eğilim, gizliliğin az oluşu, sınırlı eşyalar ve analık sevgisinde rekabettir.

4. Birey düzeyinde ise başlıca özellikler toplumdan ayrı tutulma duygusu, çaresizlik, başkasına bağlı olduğunu duyma ve aşağılık duygusudur... Hiç kuşkusuz, Birleşik Amerika'da zencilerin yoksulluk kültürlerine bir de ırk ayrımı sorunu karışmaktadır.

Diğer özellikler ise, analık duygusunun yok olması, zayıf bir benlik yapısı, cinsiyetin karıştırılması, içgüdünün kontrol edilmemesi, bugünü yaşama ve yarını pek düşünmeme, kendini bırakma ve tevekkül, erkeğin büyüklüğüne olan yaygın inanç ve her türlü psipatolojiye karşı gösterilen büyük ölçüde hoşgörüdür.» (İşte Hayat, s. LIII - LVI).

Yoksulluk, «yoksulluk kültürü»nün temeli ise de, onun zorunlu koşulu değildir. Kendi çevresiyle sınırlı, zaman boyutundan yoksun ve dünyadan habersiz olan yoksul, aynı zamanda yoksulluk kültürünün de taşıyıcısıdır. Ne var ki, «Yoksul sınıf farkı gözetmeye başlar, sendikalarda militanlaşır, dünya hakkındaki bilgisi genişlerse, ne kadar yoksul olursa olsun artık yoksulluk kültürünün bir parçası değildir.» (a.g.e., s. LVII).

İşaret ettiğim özelliği pek umursamadan «yoksulluk kültürü» kavramını geniş anlamda kullanan Michael Harrington, ikinci adı ile dilimize çevrilen ünlü «The Other America» adlı kitabında,[2] çoğunluğun zihnindeki ABD simgesine ters düşen madalyonun öteki yüzünü gün ışığına çıkarmaktadır: «Bu kitapta anlatılan yoksul insanların çoğu geniş çapta değerlenmiş sefalet kültürlerinden gelmektedir. Onlar bildiğimiz klâsik yoksullar-

dır. Bir başka çeşit sefalet daha vardır. Bu sefalet toplumun çeşitli tabakaları arasında yaşar... Biz onları romanlardan, ruh bilimcilerinden, Night Court'un plâklarından veya caddelerde yaptığımız bir yürüyüşten anlarız.

Amerika'da henüz kurumlaşmamış, kültür öncesi bir sefalet vardır ki, zaman zaman canlanır, coşar ve hararetlenir. O, Öteki Amerika'nın tek hoş tarafıdır. Bu sefaleti bir kısım aydın insanlar, dünyaya aldırmayan sanatçılar, serseri görünüşlü şarkıcılar yaşar... Bir sefalet daha vardır ki, bazı şekillerde Öteki Amerika'da görülebilecek en korkunç ve en yıpratıcı sefalet türüdür. Bunlar alkolik olan yoksullardır... Sefalet alkolik insanın kaynağıdır.

Bir başka sefalet türü daha vardır ki, giderek önemi artmaktadır. Bu sefalet Amerikan tarımında meydana gelen ihtilâlin sonuçlarından birisidir. Detroit, Cincinnati, St. Louis, Oatland ve Amerika'nın daha birçok şehrinde köylü yoksulları şehirdeki sefil mahallelerde görmek mümkündür. Dağlı insanlar, Oaky'ler 1940'lardan kalma ve hiç bir zaman köylerine dönmemiş olan savaşçılar...» (Amerika'daki Sefalet, s. 109 - 110).

Michael Harrington'ın sözünü ettiği «köylü yoksullar» bir ölçüde ülkemiz için de geçerlidir. Bunları köy çevresinde olduğu kadar, kentlerimizin sokaklarında da bulmak mümkündür. Bilimsel çalışmaların yanı sıra ve onlara yol gösterircesine roman ve hikâyede, köy notlarında «köylü yoksulları» izlemek olanağını buluyoruz. «Yoksulluk Kültürü» açısından edebiyatımızın değerlendirilmesinin bizi ilginç sonuçlarla karşı karşıya getireceğini sanıyoruz.

Gecekondu sorununa eğilen edebiyat eserlerinin yanı sıra bilimsel araştırmalarda da «köylü yoksullar»ın

kentlerdeki yaşantılarını ve serüvenlerini buluyoruz. Buna ilişkin iki örneği hatırlatmakla yetinerek[3] (Ankara ve Erzurum gecekonduları) edebiyatımıza yansıyan «yoksulluk kültürü» çalışmalarına değinebiliriz. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Yaban» romanı ile başlayan, Mahmut Makal'ın «Bizim Köy» adını taşıyan köy gözlemlerinden geçen, ilginç örneklerini Dursun Akçam, Bekir Yıldız ve Ümit Kaftancıoğlu gibi, konularını Türkiye'nin değişik yörelerinden alan hikâye ve romanlarda bulduğumuz, «yoksulluk»un yanı sıra «yoksulluk kültürü»dür de.

Son bir örnek, «yoksulluk» ile «yoksunluk»un iç içe olduğu Doğu Anadolu'dan konusunu alan ve Dr. İsmail Beşikçi'ye adandığını gördüğümüz «Mahmudo ile Hazel» adlı romandır (1973). Ömer Polat «gerçek» bir eşkıyanın oluşumunu doğuran koşulları gerçekçi bir açıdan sergilerken, «yoksuluk kültürü»nün belli başlı özelliklerinin Türkiye için de geçerliliğini kanıtlayan olay, değer yargısı ve tipler ortaya koymaktadır.

---

[1] *İşte Hayat (La Vida), İstanbul 1965, LXIV+680 s. San-Çez'in Çocukları, İstanbul 1971, XXIX+519 s. (E Yayını).*

[2] *Amerika'daki Sefalet, İstanbul 1969, 218 s. (Habora Kitabevi).*

[3] *Prof. Dr. İbrahim Yasa, Ankara'da Gecekondu Aileleri, Ankara 1966, X+304 s. Prof. Dr. Orhan Türkdoğan, Yoksulluk Kültürü, Gecekonduların Toplumsal Yapısı, Erzurum 1974, V+117 s.*

BUGÜNDEN DÜNE DOĞRU

Samim Kocagöz

Yıllardan beri okur, dinleriz. Derler ki, kimi fikirleri tutan fanatik kişiler: Sultan Yıldırım Beyazıt, 1402'de, Aksak Timur'la takışıp, Ankara Meydan Savaşı'na girişecek yerde; anlaşıp, birleşip Avrupa'nın üstüne yürüseydi... Ya da Timur, bu fikri ortaya atıp, Yıldırım'ı bu yola soksaydı; Avrupa'nın hali nice olurdu? Hıristiyanlardan Haçlılar'ın intikamını alırdık!

Yine derler ki: Osmanlı padişahları içinde en büyüğü Kanunî Sultan Süleyman değil, Yavuz Sultan Selim'di. Dokuz yıl saltanat süreceği yerde, touz yıl hükümdarlık etseydi, erken ölmeseydi; Osmanlı İmparatorluğu bütün İslâmları - Müslüman devletleri - birleştirirdi.

Hep derler: Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u aldığında, bütün Rumları, Bizanslıları Müslüman edecekti; ya da kılıçtan geçirecekti. O zaman zaten tarih boyunca birbirleriyle hiç bir ilişkileri olmamış Elenlerle İstanbullu Bizanslı Rumlar, iki taraflı başımıza belâ olmazlardı...

Kanunî Sultan Süleyman, Frenklere, varın denizlerimizden tuz çıkarın, alın memleketinizde satın... demeseydi; başımıza kapitülasyon denilen belâ çıkmazdı...

Baltacı Mehmet Paşa, Büyük Petro'yu Prut'ta yenip, ordusunu kuşattığı, tam esir alacağı sırada, Petro'nun karısı Katarina ile aşna fişne olmasaydı; bütün Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu'na katardı.

Daha yakın tarihimize gelelim: Osmanlı tarihinde ilk kez islâhat çareleri düşünen, devletin modernleşme-

sini tasarlayan III. Selim, işe ordudan başlamayıp - hani orduyu gocundurmadan - iktisadî tedbirlere başvursaydı; devleti ekonomik bakımdan kalkındırmayı düşünseydi; Tanzimat Fermanı'na bile gerek kalmazdı...

İlk Kanunu Esasîyi - Anayasa - hazırlayanlar, başta Mithat Paşa, Abdülhamit'in ne belâ bir adam olduğunu bilebilip tahta çıkarmasaydılar; hem kelleleri gitmezdi; hem de özgürlük bir an önce ülkeye gelir; parlamenter düzen yerleşirdi...

Daha daha yakın tarihimize gelelim. Diyorlar ki: Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşı'nı kazanır kazanmaz; sosyalizmi ilân edecekti. Etmediği için suçludur. Yaptığı savaş bu yüzden anti-emperyalist bir savaş değildir.

Bu örnekleri çoğaltabiliriz. Ne ki, şöyle bir soluk alıp düşünelim: Tarih, böyle değerlendirmelere, yorumlara sığan bir bilim midir? Yukarıdan beri sayıp döktüğümüz, şöyle olsaydı, böyle olurdu gibisine varsayımlar, tarihi bugünden düne doğru okumaktır. Oysa tarih, geçmiş, geçen olayların, toplum kaynaşmalarının ekonomik açıdan incelenmesi, olguların belgelerle ortaya çıkarılması; giderek toplumların geçmişteki dalgalanma, oluşma, kaynaşma nedenlerinin, çağları içinde değerlendirmesidir. Çağı ve oluşu içinde belgeler ne denli gerçeklere uygun değerlendirilir, araştırılır, bulunursa, geçmişteki olaylar ve olayların içindeki kişiler, o denli gerçeğe uygun değerlendirilir, yorumlanabilir. Geçmiş çağlardaki olayları, kişileri, şöyle olmayıp da böyle olsaydı, böyle yapmayıp da şöyle yapsaydı demek, bir fikir kargaşasını, bir fikir yanılgısını ortaya çıkarır; yaşanılan günlerin, geleceğin, atılımlarını çelmeler. Zaten tarih bilimi ile uğraşan gerçek bilginler, - belli günlük bir çıka-

ra, politikaya âlet olmadıkça, hislerine kapılmadıkça - geçmişe dönük varsayımlara önem vermezler.

Bir de tarih bilimini gerçek belgelerden saptırıp, olaylarını, geçmişteki olgusunu, nalıncı keseri gibi kendi duygularına, düşüncelerine göre yontmak vardır. Ya belgeleri, olayların bu belgelere dayanan akışını görmezden gelirler, bilerek istedikleri yoruma götürürler, ya da gerçekten tarihi, giderek tarihsel belgeleri bilmeden, bildiğini sanarak birtakım istenen yargılara kolay varma olanağını bulurlar. Böylesine sapmaları, yanılgıları, bilerek bilmeyerek yanlış yorumları ortaya çıkarmayı; günlük politikada, belli bir çıkarcı politik toplulukta - yine de olamaz ya - olağan karşılamak olasılığı vardır gibi diyelim. Ne var ki, böyle ters, yanlış bir tutum, ciddî bir bilim adamına, ciddî bir romancıya, ciddî bir politikacıya yaraşmaz. Çünkü, tarihi bugünden düne doğru okumak, yetişen genç kuşakları birtakım yanılgılara düşürdüğü gibi, kendi tarihlerini yanlış değerlendirmek, giderek temellerini, gelişme yollarını yadsımaya değin götürür. Ne yazık ki, bugün böyle yanılmış birçok yazar vardır ortalıkta. Bu yazarların bilgileri, kendilerinden gelen, kendilerinin edindiği bilgiler değildir. Kimi bilimci, kimi ünlü yazarlarımızın kendilerine öğrettikleri bilgilerdir.

Bu kez, 18 ocak 1974 tarihli Cumhuriyet'te, Melih Cevdet, 'Düş İmparatorları' başlıklı makalesiyle bu konuya ilişmeseydi, bizim yeniden bu konuya dönmek isteğimiz yoktu. Ne var ki, bizim öteden beri savunduğumuz kimi gerçekler - Melih'in makalesinde olduğu gibi - artık gün günden büsbütün su yüzüne çıkmakta, birtakım sorunları tarihin, bilimciler tarafından ortaya konulmaktadır. Melih Cevdet, Doğan Avcıoğlu'nun son kitabi - I. cilt - 'Millî Kurtuluş Tarihi'nden söz ederken,

diyor ki, 'Kitabın üstünde durmak istediğim ikinci parçası ise, Mustafa Kemal'in İngilizciliği (kimilerinin iddiasına göre İngiliz casusu olduğu) ile ilgili bölümüdür. Sayın Doğan Avcıoğlu, 'Ünlü bir romancımızın etkisiyle, Atatürk'ün İngilizlerle ilişkileri, bazı ileri çevrelerde çok yanlış değerlendirmelere yol açtığı için bu noktayı belirtmekte yarar vardır' diyerek, Mustafa Kemal'in mütareke günlerinde her olanağı araştırırken İngilizlere yakın görünmeye önem verdiğini, casus rahip Frew ile ilişki kurduğunu, belli bir amaçla gazetelere İngilizleri öven demeçler verdiğini, İngilizlerle anlaşmak üzere olduklarını söyleyen Damat Ferit'in bakanlarını koltukladığını, ve özellikle Damat Ferit ve Padişah üzerinde güven uyandırmaya önem verdiğini ve böylece kendisine Samsun yolunu açtığını anlatıyor.' (...) Doğan Avcıoğlu, konuyu şu sözlerle bağlıyor: 'Usta bir taktisyen olan Mustafa Kemal, General Harbord'a (da) Amerikan mandasından yanaymış izlenimini vermiş, Ruslarla Bolşeviklik edebiyatı yapmıştır; fakat en yakın arkadaşlarının, hattâ Meclis çoğunluğunun ağır baskısına rağmen millî sınırlar içinde tam bağımsızlık ilkesinden hiç bir sapma göstermemiştir. Başka türlü bir yorum masaldan ibarettir.'

Melih Cevdet de yazısını, 'Mustafa Kemal'in taktikçiliğini fırsatçılık saymak... (...)' en büyük yanılgıdır diye örneklerle bitiriyor.

Doğan Avcıoğlu'nun sözünü ettiği «ünlü bir romancımız» Kemal Tahir'dir. Bu ünlü romancımız, yazımızın başında belirttiğimiz gibi nedense, hep tarihi bugünden düne doğru okumak eğilimindeydi; bu yüzden de büyük fikir, romancılıkta büyük yöntem yanılgılarına düştü. Avcıoğlu'nun sözünü ettiği Mustafa Kemal'in İngilizlerle ilişkisini, Kemal Tahir'in yanlış yorumladığı yeri,

«Yorgun Savaşçı» adlı romanının 139. sayfasında bulabilirsiniz. Bu sayfaların önünü ardını dikkatli okumak gerek. Roman yazarları bilir, dikkatli okurlar da farkına varırlar; bir roman yazarı, kişilerine ettirdiği sözlerden sorumlu tutulamayacağı gibi, söylettiği sözlerin kendi fikirleri olduğunu belirtebilir de... Romanın gidişinden yazarın kime ne dedirtmek istediği, kendisinin ne demek istediği belli olur. Kemal Tahir'in tarih bilgisini, hele hele roman yazarken tarihsel olaylar üstüne yargılara varma eğilimi üzerinde durmak, bu sütunlara sığdırılamayacak bir iştir. Şu değin söyleyelim: Yorgun Savaşçı'daki yanılgısının - başka romanları bir yana - iyice anlaşılması için bu ünlü yazarımızın; bu romanında söyledikleriyle Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa'nın anılarını, Kâzım Karabekir Paşa'nın anılarını, elbette Doğan Avcıoğlu'nun kitabını okumak gerekir.

Sanat bilim değildir. Bilimsiz de sanat olamaz. Ne ki, sanatçı bilimden yararlanırken, yararlanmasını bilmelidir. Bilimdeyse, duygulara, - tarihi tersine okumak gibi - istenilen biçimde yorumlara yer yoktur. Hele romancı, hiç bir zaman bilgin değildir. Örneğin, Koca Tolstoy, büyük romanı Savaş ve Barış'ta tarih biliminden yararlanırken, bütün yorumlarını, bilgileri yerinde kullandığı halde, sonunda, 'tarihin çizdiği kader,' demiş, 'bütün bunlar, Tanrının istediği gibi oldu' diyerek, bir romancı olarak kesin yargılara varmaktan kaçınmıştır. Bu yüzden, yüz yıldan beri Savaş ve Barış, eskimemiş, hâlâ okunmaktadır. Bilimin, yeni bulgularla, yeni yorumlarla eskiteceği roman, roman olmaktan çıkar. Romancı bilimcilik iddiasında olursa, romandan vazgeçmelidir. Romancılık bir bakıma da sadece olayları anlatma yeteneği değildir.

Melih, Doğan, bu konuya ilişmeseydiler; bizim te-

vazuumuz devam edecekti; kesekâğıdı olmak suçunu bütün Türk yazarları, romancıları gibi, susup kabullenecektik. E.. öyle bir yere geldik ki artık, susamayız, belgeler konuşuyor. İster belgelere, ister Melih'e, Doğan'a ve bana küfretsinler!

o

Oktay Akbal

ÖLÜMSÜZ OYUN

(Denemeler)

Çağdaş Yayınları
1974

15 TL.

İsteme adresi :
Halkevi sokak 39 - 41, Cağaloğlu, İstanbul

TİYATRO İLE DİL

Azra Erhat

Ustam Sabahattin Eyuboğlu benim şimdi yazmak istediğim yazıya «Tiyatro üstüne aykırı düşünceler» derdi herhalde, ben diyemiyorum, çünkü söyleyeceklerim belki aykırı düşer, ama onun çapında düşünce olmaz kuşkusuz. Tiyatro son zamanlarda epey tartışılan bir konu oldu. Dünya tiyatrolar günü mü ne kutlandı, yuvarlak masa konuşmaları, forumlar yapıldı. Aslında, ekonomik bir sorun çıkmaktadır ortaya. Ekonomiden pek anlamam, ama son yılların tiyatro enflâsyonunun buna varacağını görmek için pek kâhin olmaya gerek yoktu sanırım. Tuhaftır ama enflâsyon kuaförlerde de görüldü, kalfalığa yükselen her berber çırağı Şişli - Nişantaş yöresinde kendine göre bir kadın berberi dükkânı açıverdi. Ben buna sinirlendim hep, bir ahlâk konusu yaptım, ustasını böyle yüzüstü bırakıp da onu desteklemek, gerçek çapta bir sanat topluluğu yapmak varken, kendi çıkarını öne sürerek ayrılmak, bireyci yollara sapmak hiç hoşuma gitmez. Kuaförler bundan zarar gördü mü, görmedi mi bilmem, araştırmadım, ama tiyatro topluluklarının zarar gördüğü, bugün yaşayamaz hale geldikleri apaçık bir gerçek. Bunun nedenlerini araştırmaya koyulmuşlar şimdi de. Nedenlerini bulup ortaya koymaya çalışırken, görüş açısını açıyorlar alabildiğine. Tiyatronun dünyanın öbür ülkelerinde de parlak bir dönem yaşamadığı besbelli. Epey yıldır sürüp gider bu durum. Bir zamanlar tiyatro alanında başı tutan Paris bile sanki sönük gidiyor; bundan altı yedi yıl önce son Paris'e gittiğimde beni çekecek bir tiyatro bulmamış, bulamayınca da oh, param cebimde kalır, bu pahalı eğlen-

ceden kurtulurum diye hem sevinmiş, hem de üzülmüştüm diye anımsıyorum. Tiyatroda gerileme ya da duraksamanın nedenleri hangileridir? Her yerde ve her şeyde sosyo-ekonomik etkenler aramaya alışmış kafalar - ki bu çeşit nedenlerin dışında neden arayanlara romantik derler çoklukla bugün - bunun nedenini önce sinemada, sonra da televizyonda bulmakta karar kıldılar. Sinema gelişir, bunca geniş topluluklara çok daha yaygın ve ucuz görüntü olanakları sağlarken, tiyatroya kim gider dendi, iyi, öyle olsun, bir bildikleri vardır diye düşündük. Gelgelelim iş onunla da bitmedi, şimdi TV de TV diye tutturmuşlar, kim gidermiş tiyatroya, kendi evinde, rahat rahat, terlikli ayaklarını uzatıp tiyatro ve sinemaların bütün verilerinden faydalanmak varken? İlk darbeyi tiyatroya sinema indirmiş, son darbeyi de TV, artık can çekişmesi olağan ve doğal. Bırakalım ölsün, ölmesine de pek o kadar fazla üzülmeyeceğiz gibime gelir, ne var ki, şu sosyo-ekonomik canavarın kuyruğu bize de değiniyor. Ufalmışız bir kere, binbir küçük topluluk getirmişiz meydana, geçimimiz oradan, aç mı kalacağız şimdi? Olumsuz yönümüzü radyo, televizyon, trafik ve insanların tembelliğine, sanattan anlamazlığına çevirelim, olumlu yönümüzü de devlet babaya ve ödenek, ödenek, yardım, yardım diye bağıralım avazımız çıktığı kadar. Hele sanattan yana bir hükümet geldi mi iş başına, onun başını şişirmekten hiç geri kalmayalım. Sanatsever olduğuna göre, ödesin bakalım bunun cezasını, yok buna yanaşmazsa, heykel konusunda olduğu gibi, burada da hani sanatı tutuyordu, hepsi palavra, bozulsun koalisyon, batsın memleket, yeter ki, sanatçı denilen - ya da kendine o adı yakıştıran - kişi ve kişiler bir hak, erdem ve anlayış yontusu gibi dikilsinler karşımıza. Sanatçı hep haklıdır demek, yöneticilerle hep sa-

vaştadır, çünkü onlar bilgisizdir, tutucudur, gericidir, anlamazlar sanattan. En ufak sözleri didik didik edilir, bir harf ve ses paçavrası haline getirilir: aman efendim, belediye başkanı ne demiş, bakan ne demiş, müdür ne demiş... Sanata hakaret, saygısızlık, cehalet... Neye varacak bu tutumları? Batacak, ama ne batacak?.. Orasını lütfen bir düşünsek artık. Düşünmeye de gerek yok ya, sosyo-ekonomik koşullar ve sonuçları ortada: tiyatro ufala ufala kırıntı haline geldi, bunları bir araya getirip de bir somun ekmek yoğurmak belki olanaklı, belki olanaksız. Ne var ki, bu işlemi yine dışarıdan bekler görünüyor tiyatro erbabı. İşte orada da, hep olduğu gibi yanlış bir yol tutuyor. Hiç bir ödenekle, dışarıdan gelme hiç bir yardımla tiyatromuzun canlanacağına inanmıyorum ben. Hastalığı teşhis edilmeyen bir hastanın gelişigüzel iğne ile, serumla ayağa kalkıp iyileştiğini gören var mı? Hastalığın üstüne eğilmek gerek, önce hastalığın nedenlerini bulmak, sonra da bünyenin niçin hastalandığını araştırma yönünden hastanın sağlam iken ne gibi özellikler taşıdığını ayrıntılarıyle saptamak daha doğru olmaz mı? Anlamam ama öyle geliyor bana, sağduyu gereği.

Tiyatro niçin hasta ve tiyatro nedir ki, bugünün koşulları ile ters düşüp de hastalanıyor? Bunu araştırmada hiç kuşku yok ki en yetkili kişiler yine tiyatro adamlarıdır, ama bu konuların üzerine açık ya da kapalı tartışmalarda değinildiğini göremedim ben. Televizyonda bir röporter tutmuş sokakta onu bunu, çoluk çocuğu, ev kadınlarını, küçük işçi ve esnafı, işine gücüne koşan kişileri yakalamış, burunlarına bir mikrofon dayamış, haydi söyle bakalım diyor, niçin gitmiyorsun tiyatroya? Sokaktaki adam ya, o bilecek en iyiyi, o söyleyecek gerçeği. İnsaf yahu! Elâlemi rahatsız etmeye ne hakkımız

var? Hoş, ayak üstü söyledikleri de ilginç, aşıladığımız yanlış görüşlerin yansıması basbayağı. Tiyatro öğretici imiş. Nefretliktir bu «öğretici» sözü. Niçin ve neden öğretici oluyor tiyatro? Öğretmen kesilmiş bütün sanatçılar, halkı almış karşısına, dersini bilirse, iyi not, bilmezse, kırık not... Böyle bir tutumla zor kullanarak tiyatroya seyirci çekemeyeceğimiz apaçık. Aşılanan, aşılanmak istenen görüş çarpık çünkü. Özeleştiriyi halktan beklemektense, kendi kendimize yöneltsek daha iyi olmaz mı? Şu açık oturumlarda bir tiyatro adamı çıkıp da, kabahat bizde, biz tiyatroyu, tiyatronun iyisini veremiyoruz da ondan halk bize rağbet etmiyor diyen oldu mu? Ben duymadım. Biz halka ne veriyoruz ki, bize gelsin istiyoruz? Ne öğretmeye kalkıyoruz ki, dersini bellemesini istiyoruz ondan? Yalnızca bu bir derstir, öğrenmen gerek deyip geçiyoruz gibime gelir. O da dersten, okul ve öğrenimden bıkmış olacak ki, kaçıyor tabana kuvvet. Tiyatro öğreticidir diye bir sav, saçmanın saçması bir savdır gibime gelir. Ama tiyatro nedir, biraz sonra örneklerle belki yaklaşımını buluruz, şu anda eleştiriyi tiyatrolarımızın kendilerine uygulayalım ve diyelim ki, tutum ve davranışınız çarpıktır, siz önce kendi kendinizi eğitmeye bakın da, sonra çıkın halkın karşısına öğretici olarak, hoş aklınız varsa hiç kalkmayın öğretici olmaya, çünkü öğreticilikle hiç bir sonuç alınmaz, tiyatro kanımca canlılık alanıdır, canlı olduğu oranda öğretici olabilir, öğretici değil de etkileyici. Bir oyunu canlı canlı, ama gerçek bir canlılık, çok insana üstünde düşünecek, yaşar gördüğü için kendi yaşamına benzetecek bir konu, bir dram halinde vermeli - dram ve komedi ayırımı da yanlış yansıtılmaktadır bizim toplumumuzda, biri ağlatıcı, öteki güldürücü diye geçer, oysa neden, drama bir olayın seyircilerden ayrı bir sahnede

oluşması demektir, o olgu ağlatıcı da, güldürücü de olabilir; komedyaya gelince, bilindiği gibi, eski Yunan dünyasının «komos» alaylarından gelir, hep birlikte sokaklarda oluşan bir çeşit karnaval alayıdır, canlı bir sataşma, lâf atmadır, komedya da oradan doğmuştur.

İşi epey karıştırdım, tiyatrocuların yıldırımlarını üstüme çekeceğim besbelli, ama tiyatronun bir söz sanatı olduğunu hatırlatmak istiyorum yine de. Sen söze hiç önem verme, şu anda düşmanı olduğun, kınadığın ya da beğendiğin bir tutum ve davranışı, güncel bir politika olgusunu bunca olanakların, sanatın ve ifade gücünle ortaya koy, emperyalizme karşı çıkmayı, söz gelişi tek amacın say ve tiyatro yapıyorum diye yutturmacaya giriş. Olur mu böyle şey, tutunur mu o tiyatro? Tiyatro bir söz sanatıdır, ama sahnede okunan güzel söz de değildir, şiir değildir örneğin. Sahnede söylenen söz, sözün ölümsüzlüğünü taşıyacak, insanı dile getirecek, insana seslenecek, öylesine oturmuş olacak ki, bugün de yarın da insan o sözden pay almasını bilecek ve isteyecek. Bir örnek size, tiyatronun güncel olayların dışında kalması gerektiğine, Atina'da tiyatronun en parlak bir döneminde tragedya yazarlarından biri, - adı lâzım değil - kalkmış Atinalıların güncel yaşamındaki bir olayı sahneye koymuş, gerçi o olay Atinalıların Milet'te uğradıkları bir yenilgiydi, hoşlarına bu bakımdan mı gitmedi, sanmam, olayın olay olarak, güncelliğinden arındırılmadan gösterildiği için kızdı Atina halkı ve oyunu yuhalayıp sahneden kaldırdığı gibi, yazarını da para cezasına çarptırdı. Başka güncel bir konuyu Aiskhylos «Persler» tragedyasında işledi, ama kalıcı bir dille, insanın insan olarak geçici olmayan yönlerini ortaya koyarak işledi ve günümüze dek yaşama olanağını buldu. Tiyatro insanın her çağ ve dönemde insan olarak başlı-

ca niteliklerini açığa vurmanın ve bu niteliklerin doğal ve toplumsal gerçeklerle çatışmasını yansıtmanın yoludur, dram buradan doğar, ama bu dram insanı ağlatır da, güldürür de. Örneğin, Gogol'un geçen gün televizyonda oynanan «Palto» oyunu hem ağlatıcı, hem güldürücü değil miydi? Tiyatro kavramını çarpıtıp, halka öğreticidir, gitmelisin demeye ne hakkımız var. Öğretici olan bir şey varsa, seyircinin duyduğu sözlerle, canlı canlı karşısında gördüğü oyunda kendini bulup düşünmesine yol açılmasında aramalı. Tiyatro budur sanırım, bunu yapmayıp da, sahneyi başka bir amaca kullananlar tiyatrodan fayda göremez, güncel çıkarları için bir süre fayda görse de, sürekli olmaz bu. Tiyatronun klâsik bir yönü vardır oldum olasıya, insanı ölmez nitelikleriyle canlı canlı bize göstermesinden gelir bu özelliği. Fransız klâsik tiyatrosu, eski Yunan dramasına uyarak birimler kuralını uygulamaktaydı: zaman birimi, yer birimi ve eylem birimi. Bu kısıtlamalar içinde bulurdu yolunu. Bugün tiyatroya özgü, onun asıl niteliğini çiğneyerek bizi bir yerden bir yere, zaman içinde geniş alanlara sürükleyen, bir iki saat içinde birçok olayı canlandırmayı amaçlayan bir oyuna tiyatro denir mi? Öylesini görüp de şaşırmaktansa, elbette ki, seyirci televizyonu seyretmeyi, sinemaya gidip dünyaları görmeyi yeğler.

Olay değil de dil, dedik. Söz sanatıdır tiyatro, bunu epey söyleyen oldu, ama bu gerçek unutuluyor çokluk, hele bizim ülkede. Geçenlerde Yunan Tiyatrosu geldi bize, Ankara ve İstanbul'da temsiller verdi. Rumca bilmem, ama Oidipus'un Rumca çevirisi söze, Sophokles'in söz sanatına pek sadık kalmadı eğilimiyle ayrıldım tiyatrodan. Dekoru, oyunu güzeldi, ama şiir diliyle çevrilmişe benzemiyordu, sonuçta da Oidipus'un kişiliği bize bir İsa'nın dramını verir gibi oldu, koro ilkçağ ko-

rosu olmaktan çıkıp, yakarmalarında bir Hıristiyanî tavır takındı ki, beni rahatsız etti doğrusu. Sanırım ki, Türkçe çevirisiyle bizim Devlet Tiyatrosu'nun sahneye koyduğu Kral Oidipus tarih ve insan gerçeklerine daha uygun düşer. Burada dil tutmadı, dram anlayışı tutmadı gibime gelir.

Başka bir örnek, Güngör Dilmen'in «Bağdat Hatun»udur. Tiyatroda dil araştırması ve uygulaması olarak büyük bir başarı, bir ileri adım saydım ben bu oyunu. Geçmişin bir dramı içinden arı bir dil anlayışını apak yontulmuş bir heykel gibi dikiyor bu oyun karşımıza. Bu yönü üstünde eleştiriler pek durmadı, oysa bu oyunun asıl özelliği ve deneyinin asıl değeri buradadır bence. Şaman kadınının tüten büyüleri arasından bir dil olgusu yükseldi çıktı, bu dil hem şiir, hem tiyatro dilinin tâ kendisi olabildi. Ama bir eksik var mıydı bu oyunda, vardı belki, tiyatronun insanın yüreğine işleyen ve herkese bu benim dramımdır dedirten bir yönü vardır, toplumsal yönü derler buna, işte o sıcaklık, o etkenlik yoktu belki Bağdat Hatun'da, ama bal gibi tiyatroydu, kendi çapında, yani büyük çapta.

Uzun ettim, kimini de kızdırdım herhalde, dışarıdan bir insan olarak tiyatro üstünde aykırı sözler ederek, ama tiyatro adamlarının hoş görüsüne sığınarak bu konular üstüne yeterince eğilip de sonra açık oturumlara çıkmalarını dilerim. Tiyatroya saygım, sevgim çok büyüktür, tiyatrocularımızın şikâyet kutusuna dilekçe atar gibi yakışıksız bir davranışa düşmelerine katlanamam.

SOLUN SOLA ETTİĞİN...

Vedat Günyol

1942 - 1943'lerde olmalıydı. Günlerden bir öğle sonrasıydı. Ankara'nın Ulus Meydanı'nda gezinirken Ataç'a raslamıştım. Onunla tanışıklığımız, uzak ama saygılı bir merhabalaşmaktan öteye gitmemişti hiç. Bir defa yaşça büyüktü benden. Yalnız yaşça mı? Akılca da, bilgice de, kültürce de büyüktü, üstündü. Ona karşı çekingen, isterseniz ürkünç diyebileceğim bir saygı duyardım. Yanında yöresinde bulunmak ister, bulunmaya can atardım ama, sorularına, insanı o her an açık vermeye iteleyen tuzaklarla dolu «iblisçe» sorularına «hedef» olmamaya çalışarak; onu karşıma almamaya, daha doğrusu karşısında olmamaya var gücümle dikkat ederek.

O gün, nedense, o kıs kıs, o bıyık altı gülüşleriyle durmadan karşısındakini zor durumlara sokan, sokmaktan haz duyan, bir nükte uğrunda en sevdiği, ya da kendini en seven insanı bir çırpıda harcayan, harcamaktan çekinmeyen Ataç'tan eser yoktu. Bir sevecen, bir içten, bir sıcak insan kişiliğine, kendi gerçek kişiliğine bürünmüştü. Bir ara, koluma girdiğini farkettim. Ulus Meydanı'nın çevresindeki yapıların önünden, arkasından geçerek, yürüdük bir süre gelişigüzel. Sağ sol çatışmalarının uç verdiği, daha doğrusu su yüzüne çıktığı, hattâ azıtmaya yüz tuttuğu günlerdeydik. Namuslu, sola açık ama, bağnazlıktan, tek yanlılıktan kaçınan, özgür düşünceli aydınların durumu üstünde konuştuk. Daha doğrusu o konuştu, ben dinledim. Bir ara kolumu acıtırcasına sıkarak şöyle dedi bana: «Bugün Türkiye'nin başına hangi eğilimde insanlar geçerlerse geçsinler, bu

bağnazlık böyle sürüp giderse, hiç kuşkunuz olmasın, ilk olarak sizin benim gibi aydınları ortadan kaldırmakla başlayacaklardır işe.»

O, yan tutmayan, özgür düşünceli bir aydın, bense sola gönül vermiş, ama «insancalık» saplantısında geveleyen bir kimse diye biliniyorduk. Ne var ki Ataç, sen ben ayrımı yapmaya yanaşmıyordu bu konuda. Haklıymış meğer. Olaylar onu haklı çıkardı nitekim, çıkarmakta da.

Ataç çok iyi biliyordu ki, başa geçen herhangi bir parti (ogüne kadar hep sağcı partiler geçmişti, uzun süre de geçecekti), ilkönce, kendi saflarında yer almayan, almaya yanaşmayan özgür düşünceli aydınları susturmaya çalışacaktır, başlangıçta yazıp çizme, sonra da yaşama olanaklarını ellerinden alarak. Başa geçecek sol partiler için de geçerliydi bu. İktidardakilerin sol eğilimli veya düpedüz solcu olmaları da değiştirmezdi durumu ona göre. Onların düşüncelerini, uzaktan yakından, bir aşağı bir yukarı paylaşsalar da, kafalarını, yüreklerini, kalemlerini iyi niyetli, çıkarsız bir eleştirinin özgürlüğünde, karınca kaderince halk yararında kullansalar da para etmezdi. Bunun için iktidarda olmaya da gerek yoktu. 12 Mart öncesinin, aynı renk çizgisindeki ton farklarına göz yummayan, içine CİA güdümlü MİT ajanlarının karıştığı kışkırtmalı, kardeşi kardeşe düşman eden sol çevrelerin elektrikli havası neyin nesiydi? İktidardan çok uzaklarda, daha yeni yeni sesini - yasal yollardan - duyurmaya başlayan solun, ılımlı ama iyi niyetli ve de namuslu aydınları ile hesaplaşmasındaki kıyıcılık, bir bakıma Ataç'ın önsezisini doğrulamıyor muydu? Bu kıyıcılık değil mi, 12 Mart sonrasının balyozlu, toplu tüfekli, prangalı yönetimine sırtını dayayan sağ'ın azgın saldırısına, yüz karası kıyım çılgınlığına ortam ha-

zırlayan? Löpçü, çıkarcı, sömürücü, kan emici sağ'a karşı, bir süre, renk tonlarındaki farkları bir yana bırakıp, sarsılmaz bir cephe halinde birleşmenin erdemini hiçe saymakla neye ulaşabiliriz? Bugün Fransa'da, cumhurbaşkanlığına sahip çıkma yolunda, aşırısı ılımlısı, komünisti sosyalistiyle bütün bir sol'un, iç kavgalarını, ideolojik çekişmelerini bir yana bırakıp birleşmelerinden olsun hiç mi ders almayacağız, almamalıyız? İkinci Dünya Savaşı'nda işgal altındaki Fransa'da, düşmana karşı kurulan yurt ölçüsündeki gizli diretme hareketi başarısını neye borçluydu dersiniz? Komünisti sosyalisti, sağı solu, dinlisi dinsizi, papazı layiği ile bütün yurtsever aydınların, bir süre ideolojik kavgalarını unutarak, düşmana karşı tek beden halinde birleşmelerine değil mi? Savaş bitip de, Fransa bağımsızlığına kavuşunca, hesaplaşmalar yeniden başladı. Bugün hâlâ da sürüp gidiyor bu hesaplaşmalar, sürüp gidecektir de.

Hesaplaşma, sol'un kaçınılmaz bir ereği, bir kaderidir, bunun su götürür yanı yok. Doğrulara, hesaplaşmadan, kafaları kafalara çalıp, düşünceleri düşüncelere çatmadan varılmaz elbet. Burası doğru. Ama bu çatışma, katı bir ideoloji düzeyinde, her türlü diyaloğu ortadan kaldıran bağnaz bir tutuma döküldü mü, işin içinden çıkılmaz sanıyorum. «İnsan büyüklüğünü, bir uca giderek değil, her iki uca dokunarak gösterir,» diyor Pascal. Türk solu; yani Türk insanını, her türlü sömürüden kurtarmak, ona emeğinin, alın terinin hakkını kurda kuşa kaptırmadan verme çabasında olan Türk solu, büyüklüğünü her iki uca dokunarak gösterebilir, göstermelidir de. Sol, kendi içinde, sosyalizmden komünizme, komünizmden anarşizme uzanan bir gelişim çizgisinde, özellikle yurt koşullarını hesaba katarak gidip gelirken, kendi dışındaki uca da dokunmamalı mı?

Türk solunun bütün gücü ve güçsüzlüğü, bir uçta kalıp direnmesindedir bence. Descartes'in deyimiyle, kendini yenecek yerde dünyayı yenmeye kalkmasındadır.

Türk solunun kendini kıyasıya yiyip tüketme eğilimine ve eylemine karşın, Türk sağı, birtakım sinsi çıkar hesapları içinde, her türlü çatışmadan uzakta, bütün pisliklerini örtbas edip, sarsılmaz bir birlik görünümü içinde kalmayı başarmaktadır. Bugüne kadar, sağ kanatta, koltuk kavgası dışında, düşünsel açıdan hiç bir çatışma görülmemiştir, görülmüyor da. Oysa sol kanat, hiç bir koltuk kavgası gütmeden, ideoloji bakımından, ılımlı ılımsız davranışlar açısından, kendi içinde amansız bir çekişmenin olumsuzluğunda tüketiyor kendini.

Sola gönül vermekle birlikte, her türlü katı ideoloji dışında kalmanın kefaretini uzun süre çekeceğe benziyor gibiyiz biz ılımlı, biz hümanist solcular.

o

Gülten Kazgan

İKTİSADÎ DÜŞÜNCE
veya
POLİTİK İKTİSADIN EVRİMİ

Bilgi Yayınevi
50 TL.

FELSEFENİN SERÜVENİ

Hilmi Yavuz

İlk felsefe mithos'la başlar. İlkel toplumlarda sözlü kültürün kaynağı mithos'lardı. Şiiri, sanatı, dini, kısaca bütün kurumları mithos düşüncesine göre biçimlenen ilkel toplumların felsefesi de bu düşünceden kaynaklandı. Mithos'ları ifadelendiren öyküler, ilkel toplumların dünya görüşlerini belirlerler. İlkel insan evren ve evrenin ötesi üzerindeki düşüncelerini mithos'lara göre temellendiriyordu. Bu yüzden ilkel toplumlarda bilgi alanlarının bütününü kapsayan mithos düşüncesi, felsefenin tâ kendisiydi. İnsanla insan ve insanla doğa arasındaki maddî yaşam ilişkilerinin dar ve sınırlı olduğu, ya da tarihsel açıdan doğanın pek az değişikliğe uğratıldığı ilkel toplumlarda, düşüncenin doğaya yönelmesi, doğanın mithos'çu simgelerle yorumlanması kaçınılmaz oluyordu. (Marx, doğa dinlerinin, ya da ilkel halk dinlerinin ortaya çıkışını, insanın pratik etkinliğinin sınırlı ve düşük bir düzeyde olmasına bağlar.) Mithos düşüncesi, kendi içinde tutarlı bir sistemi, başka bir deyişle, lojik bir düşünce örgütlenmesini temellendiriyordu. Bu sistem, simgesel kavramlarla kurulmuş sınırlı sayıda belitlerden (aksiyomlardan), o sisteme bağlı bütün önermelerin çıkarımına olanak veren lojik bir bütünsellik gösteriyordu. Lévi-Strauss, mitos'çu düşüncenin bu tür bir dizgesel bütünsellik gösterdiğinde ısrar eder. Ne olursa olsun, ilkel toplumlarda bir felsefe var olmuştur; bu felsefe de mithos'çu sistemdir.

İlkel toplumdan antik köleci topluma geçişle birlikte felsefe, mithos düşüncesinden koptu. Burada ö-

nemli olan dinin mithos'çu yapıdan kopmamış olmasına karşılık, felsefenin mitolojiden ayrılmış olmasıdır. Sokrates öncesi Yunan filozofları için evrenin nasıl kurulduğunun mithos'çu öyküsü değil, evrenin kuruluşunun ilk maddesi önemliydi. Bu filozofların kosmogonisinde evrenin oluşumu mithos'çu sistemin kavramlarıyla açıklanmıyor, bu kavramların yerini su gibi, ateş gibi, hava gibi somut kavramlar alıyordu. Burada, Herakleitos'un sistemindeki *'logos'* kavramı bizi yanıltmamalı. Logos, Herakleitos'un düşüncesinde somut bir kavramdı. Logos, ölçüyü, uyumu simgeliyordu ama, ona göre, uyum kavramıyla, bu uyumun sağlandığı somut olgular arasında ontolojik bir farklılaşma söz konusu değildi. Diyeceğim şu ki, Sokrates öncesi filozoflar felsefeyi somut kavramlarla kuruyorlardı. Bu felsefe de, tıpkı onu önceleyen mithos'çu felsefe gibi, kendi içinde tutarlı, lojik bir bütünsellik getirmekteydi.

Felsefe sistemlerini somut kavramlardan soyut kavramlara kaydırma, bu sistemleri soyut kavramlarla kurma Platon ve Aristoteles'le başlar. Birçokları, gerçek felsefeyi bu iki filozofla başlatırlar. Oysa, felsefe için ölçü, bir sistemin temellendirilmiş olup olmadığı ise, kendi içinde tutarlı, lojik bütünsellik gösteren dünya görüşlerinin tümüne 'felsefe' adını vermek, hiç de yanlış değildir. Felsefenin soyut kavramlarla kurulması, kuşkusuz, felsefenin tarihinde büyük bir evrilmedir; ama ne var ki, felsefeyi, kendi içinde tutarlı bir bütünlük gösteren sistemleştirilmiş bir dünya görüşü olup olmadığına bakarak temellendirmek yerine, onun somut ya da soyut kavramlarla kurulmuş olduğuna bakarak temellendirmek büyük bir yanlışlıktır. Felsefe, soyut ya da somut kavramlarla kurulan sistemli bir dünya görüşüdür. Soyut kavramlarla kurulan sistemi felsefe saymak, somut

kavramlarla kurulan sistemi ise felsefe saymamak olmaz. Tıpkı çağımızın lâstik tekerlekli taşıt araçlarına bakarak, eski çağların tahta tekerlekli araçlarını, taşıt aracından saymamanın olmazlığı gibi... Çağımızda felsefe soyut kavramlarla kuruluyorsa, felsefenin bugününe bakarak dününü değerlendirmek, kuşkusuz, yanlış olur.

Platon ile Aristoteles, felsefeyi soyut kavramlarla kurulabilen bir sistem durumuna getirdiler. Soyutlama, ancak, insanla insan ve insanla doğa ilişkilerinin dar ve sınırlı olmaktan kurtulduğu toplumlarda görülür. İnsan emeğinin üretkenliğinin artırılması ile doğanın büyük değiştirimlere uğratıldığı antik köleci toplumlarda, yavaş yavaş, doğadan ayrı olduğunu kavramaya başlayan insan bilinci, bakışını kendi üzerine çevirdi. Soyutlama, işte bunun, bilincin doğaya yönelmekten kurtulup kendine yönelmesinin ürünüdür. Neyi bilebilirim? Nasıl biliyorum? Bilgi nedir? gibi sorular böylece ortaya çıktı. İnsan etkinliğinin niteliği de felsefenin alanına girdi. Felsefenin metafizik bir sistem durumuna gelişi böyle oldu. Metafizik sözcüğünü ilk kez kullanan Aristoteles'tir. Ona göre, metafizik bir bilimdi. Birbirinden ayrı bilgi alanlarını kapsayan bilimlerin tümünde ortak olan birtakım kavramlar metafiziğin alanına girmekteydi. Sözgelimi, 'bilgi' kavramı gibi. Görülüyor ki, Aristoteles metafiziği bir tür *'genelleştirilmiş bilim'*, olarak düşünmekteydi. Aristoteles'le birlikte felsefe, gerçeğin temellerine inme girişimi, ya da metafizik oldu.

Felsefenin ethik'i de kapsayan bir metafizik oluşu, feodal üretim biçiminin egemen olduğu ortaçağ boyunca süregitti. Ortaçağın ideolojik üstyapısına egemen olan kilisenin ululuları, Aristoteles metafiziğinden, Hıristiyanlığı temellendirmeye yarayacak dinbilime dayalı

bir felsefe çıkarmayı başardılar. Ortaçağ filozoflarının çoğunun kilise babası olması da bunu doğrular. Platon'la başlayan felsefî soyutlama, tektanrıcı Hıristiyanlığın, sistemli bir dünya görüşü ya da bir felsefe olarak temellendirilmesinde önemli bir rol oynadı. Avrupa ortaçağında feodal üretim biçimi yürürlükte olduğu sürece felsefe, Althusser'in 'ideolojik üstyapı' adını verdiği kilise *hegemonia*'sının sürdürülmesi işlevini üstlendi. Ortaçağ metafiziğinin temel kavramı, son gerçeklik kategorisi olan *'töz'* ('substance') kavramıdır. Nesneler arasında ontolojik bir sınıflama yapılıp en yukarıya, dogmatiklerin 'bilinebilir', saydıkları 'töz' kavramı kondu. Ortaçağ metafiziğinin bilgi kuramı, bu kavrama dayanır. Bu bilgi kuramının layikleşmesi, kilise egemenliğine son veren altyapı dönüşümleri ile gerçekleşti. Önce, dinsel bir içerik taşıyan 'töz' kavramının bilinebilirliğini savunan felsefî dogmatizme karşı, bu kavramın bilinemeyeceğini öne süren şüpheciler (Locke gibi), sonra da bu kavramı bütün bütüne ontoloji sınırları dışına iten ampirisist filozoflar (Hume gibi) ortaya çıktı. Bu iki filozofun Britanya Krallığı yurttaşı olması, kuşkusuz, bir raslantı değil. Feodal üretim tarzını tasfiye doğrultusunda ilk tarihsel girişimlerle birlikte Roma Kilisesine, gerek ideolojik üstyapı, gerekse yasal-siyasal üstyapı kesimlerinde sistemli bir başkaldırma, Büyük Britanya Krallığından geldi. Hume'da 'töz' kavramının yerini, ampirik bir olgu, 'duyu-izlenimleri' aldı; felsefenin layikleşmesi, ampirisizm ile başlamış oldu.

Fransa ve Almanya'da ise felsefenin layikleşmesi, çok daha sonra gerçekleşir. Burjuvazinin egemenliği ile birlikte ulusal felsefeler ortaya çıktı. İngiliz felsefesinin ulusal karakteristiği 'Ampirisizm' biçiminde belirirken, Fransız felsefesinin ulusal karakteristiği de 'Rasyona-

lizm' biçiminde belirdi. Lucien Goldmann, bu ulusal karakteristikleri sözü geçen ülkelerde burjuvazinin egemenliğine yol açan sınıf mücadelelerinin niteliği ile açıklar. 1648 yılında yapılan Vestfalya Andlaşması'ndan sonra bağımsız prensliklere bölünmüş olan Almanya'da ise, ulusal bilincin Oluşması sürekli olarak engellendi. 30 Yıl Savaşları ise ülkeyi toplumsal bir yıkılışa sürükledi. Ulusal kültürün oluşmasını olanaksız kılan koşulların ağırlığı, felsefe alanında da kendini gösterdi. Alman İmparatoru Büyük Friederich'in hüküm sürdüğü yıllarda Alman entellijensiyasının dili, Fransızcaydı. İlk büyük Alman filozofu olan Leibniz'in, yapıtlarını Fransızca yazması bu kültür bunalımını simgeler. (Burada Selçuklu sarayında Farsça konuşulduğunu, Mevlânâ'nın Farsça yazdığını anımsayalım.) Kültür bunalımlarının derin sarsıntılarla yaşandığı toplumlarda felsefenin, öncelikle bu bunalımlara eğilmesi doğal oluyor. Alman felsefesi de, bu yüzden kuramsal değil, pratik sorunlara, bilgi kuramına değil, ahlâk sorunlarına yöneldi. Ama bu, Alman düşüncesini 'felsefe' olmaktan çıkarmaz. Baştan beri belirtmeye çalıştığımız gibi, bir düşünce sisteminin 'felsefe' olabilmesi için kendi içinde tutarlı, lojik bir bütünsellik taşıması yeterlidir. Lucien Goldmann'ın çok haklı olarak vurguladığı gibi, bir toplumda felsefenin dış dünyayı temellendirme doğrultusunda bilgi kuramına, bir başka ülkede ise insanın pratik edimlerini temellendirme doğrultusunda bir ahlâk kuramına yönelişini, o ülkelerin sosyo-ekonomik yapı koşulları belirlemektedir.

Özetle söylemek gerekirse, bir felsefenin bilgi kuramı doğrultusunda mı, yoksa ahlâk kuramı doğrultusunda mı temellendirilmesi gerektiği sorunu, felsefenin içinde geliştiği toplumun yapısından soyutlanarak ortaya konamaz. Üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasın-

daki çatışmanın bağlamı içinde düşünülmesi gereken yapısal koşullar hesaba katılmadan, felsefenin mithos'çu düşüncede mi, metafizikte mi, bilgi kuramında mı, yoksa ahlâkta mı temellendirileceği sorununu irdelemek, bence, soyut ve boşuna bir çabadır.

o

BİZE GELEN ESERLER

o *İş Bulma Kurumu* (Roman): Panait İstrati. Türkçesi: Bertan Onaran. Yankı Yayınları, İstanbul 1974, 15 TL.
o *Cinsel Devrim:* Wilhelm Reich. Türkçesi: Bertan Onaran. Payel Yayınevi, İstanbul 1974, 20 TL.
o *Tatlı Betüş* (Roman): Aziz Nesin. Tekin Yayınevi, İstanbul 1974, 25 TL.
o *Hoptirinam* (Büyükler için masallar): Aziz Nesin. Tekin Yayınevi, İstanbul 1974, 4. baskı, 12,5 TL.
o *Bölüşmek* (Hikâyeler): Sevinç Çokum. Türk Edebiyatı Yayınları, 2. baskı, İstanbul 1974, 15 TL.
o *Marksist Ekonomi El Kitabı:* Ernest Mandel. Çeviren: Orhan Suda. 2. baskı, Suda Yayınları, İstanbul 1974, 30 TL.
o *Sağsız Solsuz Demokrasi:* Hıfzı Veldet Velidedeoğlu. Çağdaş Yayınları, İstanbul 1974, 15 TL.
o *Yeni Tanrılar:* Melih Cevdet Anday. Çağdaş Yayınları, İstanbul 1974, 15 TL.
o *Aşktan da Yüce:* İskender Ohri. İstanbul 1971, 10 TL.
o *Ağıt Yok* (Şiirler): Tekin Sönmez. Nadas Yayınları, İstanbul 1974, 6 TL.
o *Pudu Hepa* (Oyun, 3 perde): Beki L. Bahar. Memleket Yayınları, Ankara 1973, 7,5 TL.

AHLÂK DERSİ

Afşar Timuçin

Okullara ahlâk dersleri koyacaklardı. Sanırım unuttular. İktidarların birkaç ay süren balayı dönemleri vardır. Balayı dönemi bir söz verme dönemidir. Devlet adamları iktidara adım atarken cömerttirler, gerçeklerin soğuk taşlarıyle yüzyüze geldikten sonra cimrileşirler. Okullara ahlâk dersi koyacağız dediklerinde, ne yalan söyleyeyim, inanmadım. Ama ya bu işi yaparlarsa diye de içim içimi yedi. Ahlâk denen şeye karşıyım da ondan mı? Hayır. İnsanlığın zorunluluklarından biri sayarım ahlâkı. İnsan hayatı kesin davranış kuralları üzerine oturtulmaktadır, özgürlükler bu kurallara göre belirlenmektedir. Gelişmiş toplumlarda ahlâk kuralları insanı yüceltici bir anlam taşır, özgürlüğün en geniş ve en doğru biçimde gerçekleştirilmesine yönelir. Gelişmemiş toplumların ahlâk kuralları insanı tutsaklaştırır, onu egemen güçlerin boyunduruğu altında bir gönüllü köle durumuna indirgemeye çalışır. Hiçleştiren ahlâkla yücelten ahlâkı elbette birbirinden ayırmak zorundayız.

Biz istesek de istemesek de ahlâk kuralları vardır. Nerede bir insan topluluğu varsa orada ahlâk kuralları vardır. Nerede bir insan topluluğu varsa orada ahlâk sorunları vardır. İnsan «iyi» ile «kötü» ayırımını yapalı beri, «iyi»yi benimsenesi, «kötü»yü kaçılası sayalı beri ahlâk diye bir konumuz, ahlâk diye bir bilgi alanımız var. Her ahlâk anlayışı «iyi» ile «kötü» kavramlarını belirleyerek varolur, bu kavramlara verdiği anlama göre özgürlük kazanır. Bir ahlâk anlayışı için zorunlu olan, kötünün nerede bitip, iyinin nerede başladığını belirle-

mektir. Bunu gösterirken, ahlâkçı, ahlâklı olmanın temel kurallarını yazdırır. Bu kurallar, bütün davranışlarımızı uydurmamız gereken temel yasalar olma eğilimindedirler. İnsanın davranışlarını kurallaştırmayan bir toplum, içinden çıkılmaz bir karmaşanın egemen olduğu bir dağınıklık toplumu olurdu.

Dirençli, güvenli, ilkeci, toplumcu, yurtsever, sorumlu insanların yetişebilmesi için genç kuşakların ahlâk denen bilgi alanıyla yüzyüze gelmeleri, içli dışlı olmaları gerekmektedir. Ama, ben, Türkiye'de, ahlâk dersi verebilmek için gerekli bilgiye sahip olan bir öğretmen topluluğunun varlığına inanmıyorum. Ahlâk dersleri için, ahlâk denen bilgi alanının bütün sorunlarını ve evrimini bilen ahlâk öğretmenlerine ihtiyacımız var. Bu öğretmenler, sınıfta, ahlâk denen kuralkoyucu bilgi alanının özelliklerini, zorunluluklarını anlatacaklar, ahlâkın yere ve zamana göre geçirdiği değişimleri evrim kavrayışı içinde verecekler, ahlâk anlayışlarının başlıcalarını genişçe öğretecekler, bu anlayışları karşılaştırmalı bir incelemeye tutacaklar, toplum yapısıyle ahlâk arasındaki ilişkileri araştıracaklar, ahlâkın çağımızda aldığı görünümleri belirleyecekler, ailenin, bireyin, cinselliğin uygulamalı sorunlarını tartışacaklar, bunun için ilkel toplumlardan çağdaş toplumlara kadar bütün toplumlardan canlı örnekler verecekler, sanat eserlerinden açıklayıcı örnekler sunacaklar...

Kim yapacak bunları, edebiyat fakültelerimizin felsefe bölümlerinde başlıbaşına bir ahlâk kürsüsü bile yokken, ahlâk bir üvey evlât gibi alınırken, bir geri kalmış yabancı sayılırken. Sonunda, ahlâk dersleri olacaksa, bu dersler allanıp pullanıp bir güzel nasihat dersi olacak. Anlatacak öğretmenler: Tanrı'yı çok seveceksin; onu saygıyla anacaksın; anamı babanı sayacaksın, baban

hırsız da olsa, yurdunu da satsa babandır; zina yapmayacaksın; yalan söylemeyeceksin... Bu nasihatler çocuklarımızın bir kulağından girecek öbür kulağından çıkacak.

Çocukların babalardan daha ahlâklı olduğu bir toplumda nasihatleri kırpıp kırpıp yıldız yaparlar.

o

BİZE GELEN KİTAPLAR

o *Sunu* (Şiirler): İzzet Sarayliç. Türkçesi: Necati Zekeriya. Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 7.50 TL.

o *İçimizdeki* (Şiirler): Vaskopopa. Türkçesi: Necati Zekeriya. Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 7.50 TL.

o *Deniz Kurdu* (Roman): Jack London. Çeviren: Gülen Fındıklı, Oda Yayınları, İstanbul 1974, 20 TL.

o *Olur Böyle Şeyler* (Hikâyeler): Sakıp Güran. İstanbul 1974, 10 TL.

o *Anicet* (Roman): Aragon. Türkçesi: Attilâ Tokatlı. Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 15 TL.

o *Toros Canavarı* (Mizah Hikâyeleri): Aziz Nesin. Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 3. baskı, 12.50 TL.

o *Sonrası Kalır* (Şiirler): Edip Cansever. Cem Yayınevi, İstanbul 1974, 10 TL.

AYDIN SORUMLULUĞU

İsmet Zeki Eyuboğlu

Çağımızın aydını kendi içine kapanık, çevresiyle ilgisini kesmiş, yalnız kendi evreninde yaşayan bir kimse değildir artık. O istese de, istemese de bir yığın sorunla karşı karşıyadır, sorunlarla kuşatılmış, örülmüştür. Onun evreni bir sorunlar evrenidir. Onun evreninde ne belli toprak sınırları vardır, ne de üstünde belli boyası, belirli biçimi olan bir bayrak. O, düşünen, soru soran, sorunlara karşılık, çözüm arayan bir varlık olduğu sürece bütün insanlarla ilgilenme, onları düşünme gereğindedir. Bundan dolayı aydının görevi büyük, ödevi güçtür.

Çağımız bir insan çağıdır, insanların aradaki büyük uzaklıklara karşın birbirlerine en yakın, birbirleriyle en içli dışlı oldukları bir çağdır. Yalnız kendini düşünen, kendisi için yazan, yalnız kendi ulusunun sorunlarına ilgi duyan bir kimseye de aydın denmez artık çağımızda. Aydın, bir insan olduğundan «insan»la bağlantısını kesemez. Bu insan soyut bir kavram değil ilkçağda, ortaçağda olduğu gibi. Yanımızda, çevremizde, uzağımızda yaşayan bir soydaşımızdır. Yurdu, biçimi, soyu, derisinin boyası ne olursa olsun insandır, aydının düşünmesi gereken bir varlıktır.

Gerçek aydın, yüreği bütün insanlar için, bütün soydaşları için çarpan, ele aldığı sorunlar bütün insanları kuşatacak nitelikte yaygın, bencillikten uzak olan kimsedir. İnsan evrenin neresinde olursa olsun, hangi koşullar altında bulunursa bulunsun insandır. Onu düşünme, onunla ilgilenme gereği vardır aydının. Bundandır çağımızda aydının büyük sorumluluklar taşıması, bundandır onun aydın sayılması. Kendinden olanı, kendi toprağında yaşayanı düşün, kendinden olmayanı, başka

bir ülkede yaşayanı düşünme. Bu yönetimlerin, çıkarcıların, bağnazların işidir ancak. Sayısız düşünce akımları, görüşler vardır çağımızda. Kiminin ereği yönetim, kiminin eğitim, kiminin de değişik kültür, sanat sorunlarıdır. Bunların türü ne olursa olsun evrene, bütün insanlara açık olmaları gerekir. Bu düşünce türlerinin içinde yönetimlerle sınırlanan, belli bir yönetim düzeni dışında görüş, düşünce özgürlüğü tanımayanlar da vardır. Bağnazlığın, kırıp dökücülüğün kaynağı bunlardır. Yalnız kendi ulusuna özgürlük tanıyan, başka ulusları, başka insanları kendi buyruğu altında yaşatmaya çalışan bir devlet düzeni, bir yönetim aydınca değildir. Daha doğrusu çağımızın ulusçuluk ülküsü güden bütün yönetim düzenleri aydınca, aydınlara yaraşır bir nitelikte değildir. Aydınca düzen, aydınca yönetim evren bütününü yurt edinen, bütün insanları kendinden bilen düzendir, yönetimdir.

İnsanın akı karası vardır da, insanlığın yoktur. İnsan, yaşadığı bölgenin doğa koşullarına göre değişik boyada olur da, insanlık olmaz. İnsanın belli bir yeri, uyduğu doğa koşulları vardır da, insanlığın yoktur. Ondan dolayıdır bu görünüş değişikliği. Aydının bunu bilmesi, insan sorunlarına bu açıdan bakması sevindiricidir, geliştiricidir çağımızda. Böyle bir anlayış ölçüsüne vurunca çağımızın bilimsel gelişmelere, sanat alanındaki yaratıcı ilerlemelere karşın, çok yıkıcı yönetimlere saplandığı görülür. Düşünce özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı nice yönetimler vardır çağımızda. Onların anlayışına göre yalnız onlar gibi düşünüp taşınandır aydın. Böylesi bir kimse ne denli bilgili, ne denli başarılı bir sanatçı olursa olsun aydın değildir. Bilgin bir kişidir, güçlü bir sanatçıdır yalnız. Bir bakıma böyle de değildir ya. İnsanın yaratıcı gücü sınırlanınca, belli koşulla-

ra bağlanınca verimli olur mu olmaz mı, ayrı bir düşünce konusudur.

Bir insanın, aydın bir kimsenin ağzına kilit, eline ayağına zincir vurulduktan sonra, yaşadığı toprak neresi olursa olsun önemi yoktur. Böyle bir yönetim, böyle bir yönetim düzenini benimseyen yönetici kurullar çağımızın dışındadır, onlar birer ortaçağ kalıntısıdır. Değişen yalnız baskı araçlarıdır böyle bir düzende. İşte çağımızın aydını bütün insanlar adına bu düzene, böyle bir uygulamaya başkaldıran, karşı çıkan kimsedir. Özü sözü doğru bir aydın için «benden sonra tufan» deyimi geçersizdir, ancak «benden sonra gelecek insan kardeşlerimin yararını düşünmek» ilkesi vardır.

Aydının gelecek soydaşlarını da düşünme, aydınlatma, onlara yol gösterme görevi vardır özlü, güçlü bir insan olarak. İnsanın sonu, sınırı yoktur aydın düşüncesince. Hangi yönetim düzeninde, hangi yönetici kuruluşta yalnız kendini düşün, kendinden olmayana, senin gibi düşünmeyene boş ver, başını ez gibi bir duygu varsa, bir tutum bulunuyorsa yıkıcıdır, gerileticidir, çağımızla, aydın tutumu ile bağdaşmıyor, uyuşamıyor demektir. Böyle düzenlere, böyle yönetici kurullara göre insan bir «çıkar varlığı» olmaktan öteye geçemez. Oysa insan bir çıkar varlığı değil, bir sevgi - saygı varlığıdır. Yüreği sıcak bir kimsenin yalnız kendini seveni sevmesi iş değildir. Sevginin en güzeli kendini sevmeyeni de insan olduğundan sevmektir. Sev seni seveni deyimi çağımız için değildir. Çağımıza yaraşanı, Yunus Emre'nin şu «sevelim sevilelim» sözüdür. İşte bu sözlerde dile gelir insan sevgisi, insan olmanın mutluluğu.

Bütün yıkımların, baskıların kaynağı sınırlı, bencil düşüncedir. İnsan bir sınırlanmaya görsün düşünce konusunda evreni, gerçeği görmez olur. Ortaçağın, dünya-

yı evrenin ortası sayan görüşü gibi kendinden başkasını, çevresini göremez, tanıyamaz. Bunun en kötü, en tiksindirici örneğini «genel af» konusunun görüşüldüğü şu günlerde kendi ülkemizde görüyoruz. Nice yüksek okul bitirmiş, Avrupa'da, Amerika'da okumuş aydın geçinen, bilgin geçinen yönetici kendileri gibi düşünmeyenlerin affına karşı çıkıyor. Bir süre önce bütün güçleriyle yıkmaya çalıştıkları Atatürk düzenini, ilkelerini şimdi savunur görünüyorlar. Dün çıkarlarına yıkım gelmesin diye 27 Mayıs devriminin cezalandırdığı kimselerin affını istemezken, bugün bütün sinsiliklerini ortaya dökerek onlara kucak açıyorlar. Düşman donanması İstanbul önünde demirlediği günlerde yurdu bırakıp kaçan, düşmana sığınan bir yönetici topluluğunun yurda dönüşünü sağlamaya çalışanlar bugün yurdu kendileri gibi iç düşmanlardan kurtarmak için, gene kendi çıkarcı davranışları yüzünden, uçuruma sürüklenenlerin affına karşı çıkıyorlar. İşte bunlardır, böyleleridir çağımızın dışında kalan ortaçağ kalıntıları. Dünyamızın neresinde, hangi nedenlerle olursa olsun düşüncesinden dolayı bir insanı içeri atan, eline ayağına zincir vuran bir yönetim aydınca değildir, onu savunan bir kimse ne denli yüksek öğrenim görürse görsün, bilgili olursa olsun aydın değildir, bunların ikisi de çağdışıdır. Gerçek bir aydın için insanın ölüm cezasına çarptırılması şöyle dursun, insanın insanı cezalandırması bile insanca, aydınca değildir. Çağımızın gerçek suçluları insanlar değil, yönetimlerle sağlanan çıkarlardır. Bütün aydınlara düşen insanlık görevi de bu çağdışı tutumlarla, insana yakışmayan davranışlarla ölümü bile göze alarak savaşmaktır. Kendini bu yola adayan aydından akacak kanın her damlası, gelecek kuşakları aydınlatmak için mutlu bir ışık kaynağı olacaktır, eskiden olduğu gibi.

ÖYKÜNÜN ABECE'Sİ

Selim İleri

Edebiyat türleri arasında, belki de, en horlanan, üzerinde en az durulan daldır öykü. Özellikle bizim edebiyatımızda. Oysa, Türkiye'de şiir ölçüsünde gelişmiştir hikâye. Kısa hikâye olsun, uzun hikâye olsun Türk romanından daha ustalaşmış durumdadır. Bir çırpıda usta hikâyecilerimizin adlarını sayabiliriz; romancı dendi mi, üç - beş adı zor bir araya getiririz. Buna karşın, öykünün horlanması şaşırtıcı. Öykü sanatına ilişkin yazıların azlığı nasıl açıklanabilir? Öykü, neden az okunan bir edebiyat türüdür? Hangi yazarlar az okunma çemberini kırıp geçebilmişlerdir? Bu çemberin kırılışındaki etkenler nedir? Bütün bu sorular tek tek incelenmeli. Ama önce hikâye, öykü dediğimiz türün abece'sini kavramaya çalışalım...

Tomris Uyar, bir yazısında,[1] öykünün kolay kolay tanımlanamayacağını belirtmişti. Belki hiç bir edebiyat türü kolayca tanımlanamaz. Üstelik, hikâye kaypak bir dal. Uzun hikâyenin romana dönüşmesi; kimi romanların gerçekte uzun hikâye olduğu meselesini hatırlayalım... Sonra kısa hikâyenin sınırları, öyküde şiirsel arayış, olay hikâyesi, olaysız hikâye... Öykünün kesin tanımını olanaksızlaştıran daha nice soru. Yine de, ister istemez bu tanımı arıyor hikâye incelemecisi. Sorunları tek tek irdeliyor. İrdelemek zorunluluğunu vazgeçilmez biçimde duyuyor.

Sorunları çözümlenmemiş bir edebiyat dalının tanımı yapılamaz, hele abece'si hiç sıralanamaz diye düşünebiliriz şimdi. Ortaöğrenim kitaplarındaki sıradan ta-

nımlar; herkesin bildiği açıklamalar, bilgiler bizi ilgilendirmeyecekse... Öyleyse yazma sanatını anlatmaya, dile getirmeye çalışan bir başka abece kitabına başvuralım.

Emin Özdemir - Adnan Binyazar *Yazmak Sanatı / Kompozisyon*[2] adlı ürünlerinde hikâyeyi tek başına ele almamışlar. Ama «Öyküleme (Hikâye Etme»)[3] bölümü, hikâyenin abece'si için, bizde yazılmış yazıların en derli-toplusu neredeyse. «Anlatım biçimlerinden biri de, öykülemedir. Öyküleme, sorunları, düşünceleri, düşleri; kısaca, söylemek istediklerimizi bir olay içinde düşünme ya da bir olaya bağlayarak verme işidir» deniyor o bölümde. Bu özelliklerin salt hikâye için söz konusu olmadığı da ayrıca belirtiliyor. Ama biz, bu özellikleri, konumuz dolayısıyle, hikâyenin çerçevesinde kurcalayalım.

Öyküleme, her şeyden önce bir anlatım biçimi: Sözcüklerin seçilmesi, yan yana getirilmesi, cümlenin kuruluşu bu anlatım biçiminin ustalığını, güzel duyusunu, inceliğini sağlayacak. Hikâyeci, hikâye yazarı dili güzel kullanmak zorunda. Öyküyü, öykü kılan anlatımın niteliği bir bakıma. Kimi yazar bu anlatımı, dili doğru kullanma yöntemiyle sağlıyor. Örnekse, Bilge Karasu'nun öyküleri. B. Karasu'da dil, kendi kurallarının dışına taşmıyor. *Troya'da Ölüm Vardı*[4] ya da *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı*[5] dilsel güzellikleriyle de okuru büyüleyen kitaplar... Kimi yazar da, dilbilgisi kurallarını önemsemiyor, sözcükleri yerli-yerine kullanmıyor, sayıklarcasına yazıyor. Leylâ Erbil'in *Gecede*'sini[6] analım. Ama, anlatım çarpıcılığını, güzel duyusunu yitirmiyor; tersine, okuru değişik bir ustalıkla tanıştırıyor. Anlatımın niteliğine göre, ustaca kullanılıp kullanılmadığına bakacağız demek ki. Özentiden ne kerte kurtulduğunu ölçmeye çabalayacağız; inandırıcılığını kavramaya, amacını sezmeye...

Öyküleme, sorunları, düşünceleri, düşleri anlatacak. Ya da söylemek istediklerimizi dillendireceğiz hikâyede. Sabahattin Ali, sorunları anlatan bir hikâye ustası. Orhan Kemal de; günümüzden Füruzan bir yönüyle... Demir Özlü, düşüncelerine ağırlık veriyor hikâyesinde. Sait Faik'in kırık, acıyla sarmaş-dolaş düşleri, karabasanları... T. Uyar'ın söylemek istedikleri, genellikle, bir durumun açıklanmasında beliriyor. Bir an'ın yakalanışı, silik bir anı'nın şimdi'ye ışık tutması bir durumun açıklık kazanmasını sağlıyor.

Şunu da söyleyebiliriz artık: Öyküde anlatımın yanı sıra, anlatılanın da önemi büyük. Ancak, anlatılanın çarpıcılığı, çok defa, hikâyeyi güzelleyen öğelerden biri olamıyor. Sözgelimi, Bekir Yıldız'ın ürünlerinde anlatılan önemlidir, anlatılana bel bağlanmıştır. Ama, bu özellik B. Yıldız hikâyesini sağlam, güvenilir, ustalıklı kılmamaktadır *bence*. Dahası, anlatılana yaslanma özlemi, B. Yıldız'ı olay yaratma tutkusuna saplandırmıştır. Salt anlatılanın çarpıcılığıyle yetinildiğinden, bu olay kanlı, vahşî, ürkütücü olacak, böyle kurulacaktır. Gerçeğin yönsemeleri B. Yıldız'ın hikâyesinde kaybolur, gerçek tek boyutuyla okura ulaştırılır. Aynı konuları işleyen Osman Şahin'i, Necati Güngör'ü göz önünde tutarsak, onların öyküleriyle B. Yıldız'ınkileri karşılaştırırsak, demek istediğim belirecektir... Anlatılan, gerçek'in yönsemelerini bir arada toplayabildiğinde kendi ağırlığını koyuyor öyküye. Yani, usta bir anlatım, hikâye okurunu[7] baştan sona sürükleyebilirken, anlatılanın çarpıcılığı benzer duygulanımı yaratamıyor.

Hikâye, bir olayın içinde düşünülecek. Olayın kendisi, bir hikâye değildir ancak. İlle de olayın anlatılması, okura açıklanması gerekmez. Tersine, olaydan büsbütün soyutlanmış öykülere rastlayabiliriz edebiyatımız-

da. Nezihe Meriç'in *Menekşeli Bilinç*[8] adlı yapıtında olduğunca. Kimi zaman olay, öykünün doğuş noktasıdır. N. Güngör'ün *Yolun Başı*'nda[9] derlediği ürünleri hep bir olaydan doğmuş hikâyelerdir. Ama olay, hikâyenin dışında gelişmiş, olup bitmiştir. Hikâye, olayın öncesini ya da sonrasını anlatmaktadır. Kimi zaman olay, öykü biterken patlar. Füruzan'da rastlayabiliriz dediğime. Füruzan'ın kişileri, öykü biterken, sarsıcı, yıkıcı olaylarla başbaşa bırakılmışlardır. Okur, bu olayları az-çok bilmekte, sorunsal yanlarını sezmektedir. Olayı yaratan koşullarsa, Füruzan'ın öykülerinde bilinmeyeni belirler, bilinmeyeni deşer... Hikâye, olayın içinden koparılıp beslenecek öyleyse. Olay, bir yerde, yazmaya itici öğe niteliğinde.

Ya da bir olaya bağlanacak hikâye. Oktay Akbal'ın «Yabancı Okulda»[10] öyküsü, Fransızca öğretim yapan bir okulu anlatırken, giderek kötülük kavramının açıklamasına sapar. Okul öğrencilerinden Kevork'la herkesin orospu gözüyle baktığı ablasının serüveni, kötülük kavramının irdelenmesinde, hikâyenin bir olaya bağlanmasını zorunlu kılmıştır. Kevork'un ablasının resmi yeniyetme delikanlıların elinde dolaşmakta, anlatıcı araya karışır: «(...) Esmer ablasının yanında mutlu yürüyen Kevork geliyor gözümün önüne... Onlar mesut ya, bize ne? Sonra arkadaşımın acılı, üzgün hali... Ama dünya bu, kocaman, yusyuvarlak... Kaynaşıyor insanlarla, bütün kötülükleri, bayağılıklarıyla... Elimdeki kâğıt sanki bütün bu kötülükleri temsil ediyor. Birden kapıyorum onu arkadaşımın elinden, koparıp atıyorum, atıyorum...» Olay, sadece bu resmin yırtılmasıdır. Hikâye, kötülüğü, bayağılığı, hainliği dile getirirken bir olaya bağlanır; bir küçük olay, yazarın sıyrılmak istediği kötülükleri simgeler.

Hikâyeyi hikâye yapan verilerimizi özetleyelim:

1. Hikâye, anlatımı önemseyecek, kendine en uygun anlatım biçimini araştıracak...

2. Hikâyede anlatılan, gerçek'in çok yönlülüğünden soyutlansa bile, sürekli çarpıcılıkla yetinmeyecek. Okurun merak açlığını ya da benzeri avlayıcı duygulanımlarını en azından kamçılamayacak...

3. Olay, bir sorunun, bir düşüncenin, bir özlemin irdelenmesinde aracı olacak. Olayın kendisi, bir başına, hikâye biçiminde görülmeyecek...

---

[1] «Hikâyede Olay»; Yeni Edebiyat Dergisi, Temmuz 1971.

[2] Adnan Binyazar - Emin Özdemir, *Yazmak Sanatı;* Varlık Yayınları.

[3] a.g.e.; s. 104 - 124.

[4] Bilge Karasu, *Troya'da Ölüm Vardı;* Forum Yayınları.

[5] Bilge Karasu, *Uzun Sürmüş Bir Günün Akşamı;* Bilgi Yayınevi.

[6] Leylâ Erbil, *Gecede;* kendi yayını.

[7] Hikâyeyi sanat açısından değerlendiren bilinçli okur, demek istiyorum.

[8] Nezihe Meriç, *Menekşeli Bilinç;* Dost Yayınları.

[9] Necati Güngör, *Yolun Başı;* Oluş Yayınları.

[10] Oktay Akbal, *Berber Aynası,* s. 25 - 31; Yenilik Yayınları.

İŞLEVSEL AÇIDAN ŞİİRİN ÖZÜ VE BİÇİMİ

Halil Şahan

1960 sonrası şairler kuşağı, İkinci Yeni şiirini yıkmak isteyerek, fakat onun birtakım şiirsel olanaklarını da alarak oluşan toplumcu bir kuşaktır. İkinci Yeni'nin olanaklarından yararlanmayı, daha doğrusu *şiir anlayışını* sürdürdüğü içindir ki, toplumculuk doğrultusunda sağlam bir yörüngeye oturamamıştır henüz.

1960 sonrası kuşağınca, toplumcu-devrimci şiirin ne olup ne olmadığı da belirlenmiş değildir henüz. Nedir toplumcu-devrimci şiir?

Toplumcu şiirin ne olduğunu belirlemeye yarayacak *ölçütü* saptamak gerek önce. ilk akla gelen, şiirin *devrimci bir amaç* taşımış olmasıdır. Ama bu yeterli bir ölçüt olabilir mi? Bunu yanıtlamadan devrimci amacın ne olduğunu tanımlayalım: Devrimci amaç, toplumcu bir düzenin kurulmasını gerçekleştirmek ya da gerçekleştirilmesine katkıda bulunmaktır. O zaman, yalnızca devrimci-toplumcu amaç taşımak, şiirin gerçekten devrimci-toplumcu olmasına yetmiyor demektir. Çünkü, önemli olan salt devrimci bir amaç taşımak değil, bu amacın gerçekleşmesini sağlamaktır. Öyleyse, toplumcu düzenin kurulması doğrultusunda *işlevi olan şiire* devrimci-toplumcu şiir denebilir ancak. Toplumcu şiiri belirleyecek ölçüt de gerçekleştirdiği *işlev* olmaktadır.

Toplumcu şiirin işlevi ise, özü ve biçimi ile ilintili, fakat kendi dışında, yani toplumda gerçekleşen bir *edimdir*. Öyleyse işlev kazanabilmek için toplumsal düzeni kuracak sınıflarla, önce *iletişim* kurmak gerekli oluyor.

Şiirin ölçütü, kendi dışındaki bir edim olabilir mi? Devrimcilik-toplumculuk savı taşıyan şiir, eğer amacına uygun bir edim yaratabiliyorsa, özü ve biçimiyle toplumcu nitelikler taşıyor demektir. Çünkü, edimin yaratılması bunu belgeler. Ayrıca iletişimin kurulmuş olduğunu da...

Peki öz nasıl olmalıdır ki, toplumcu şiir, toplumcu düzeni kuracak sınıflarla iletişim kurup amacı doğrultusunda işlev kazanabilsin? Öz, konunun taşıdığı devrimci-toplumcu değerdir. Fakat iletişim kurup işlev kazanabilmek için özün toplumcu düzeni kuracak sınıfların gerçekliğinden alınmış ve yine onların duyarlığını taşımış olması gerekir. Hem iletişim kurmanın, hem de işlev kazanmanın ön koşuludur bu. Toplumcu düzeni kuracak sınıflar, kendi gerçeklerinin sorunsallığını, yine kendi duyarlıkları içinde bulamadıkları şiirle ilgilenmez; nitekim, ilgilenmemektedir de.

Biçim, özün sunuluş yöntemidir. Biçim, sunulmak istenen özü işlevsel bir etkinlikle veremiyorsa, şiir topluma ulaşamaz. Aslında «öz biçimi belirler» sözü işlevsel açıdan anlam taşımaktadır. Çünkü, işlev kazanacak etkinliğe ulaşan şair, özü etkileyici biçimde sunma durumuna gelmiş, bundan da *yeni ve özgün* bir biçim çıkmış demektir. Yoksa, toplumcu konular işliyorum, şiirimin biçimi kendiliğinden özgünleşecektir diye beklemek saçmalıktır. Ne ki, biçimin özgünleşmesinde, yine de, özün işlevsel niteliğine, şairin içtenliğiyle duyarlığına ve giderek yeteneğine çok büyük iş düşmektedir.

1960 sonrası toplumcu-devrimci şiirimiz, henüz toplumcu düzeni kuracak sınıfları etkileyecek, eğitecek, sorunlarına karşı duyarlığını bileyecek, giderek onu toplumcu düzen doğrultusunda bilinçlendirecek öze ve biçime ulaşamamıştır. Çünkü, söz konusu sınıfların ger-

çeklerini, sorunlarını ve duyarlığını gerçek yüzüyle yakalayabilmiş değildir. Bunu en son uygulanmakta olan bir konu seçimiyle örnekleyip somutlamaya çalışalım: Bugün kimi şairlerce *güncele* yaslanılmak, güncelden çıkılarak iletişim kurulmak, giderek işlev kazanılmak isteniyor. Ne ki, başarılı olunduğu söylenemez; bunu belgeleyen bir belirti yok henüz. Çünkü her güncel konu, işlevsel açıdan toplumcu-devrimci bir öz taşımaz. Toplumcu düzeni kuracak sınıflara varıp işlev kazanabilmek, onların günlük yaşantılarında ağırlığını duyduğu ve sıkıntısını çektiği güncel konuları işlemekle olanaksaldır ancak. Oysa şairlerimiz, kendi güncelliklerini, yine kendi duyarlıkları içinde işlemektedirler.

1960 sonrası kuşağını değerlendirebilmek, üstelik bu kuşağa sağlıklı bir yön çizebilmek için «İkinci Yeni» şiirinin iyi bilinmesi gerekiyor. Çünkü, yukarıda da belirtildiği gibi, söz konusu kuşak İkinci Yeni'nin şiir anlayışını sürdürmektedir hâlâ. O nedenle de sağlam bir yörüngeye girememiştir. İşte İkinci Yeni şiirini bütün boyutlarıyla tanıtan bir yapıt: «2. YENİ OLAYI»...[1] Asım Bezirci'nin anılan yapıtının şu günlerde yayımlanmış olmasının da ayrıca yararı var: Yeni bir açılımı deneyen toplumcu kuşağın yol göstericisi olabilecek nitelikte çünkü «2. Yeni Olayı». Salt İkinci Yeni şiirini eleştirmekle yetinmiyor, onun yerine nasıl bir şiir olması gerektiğini de saptıyor. Daha önemlisi, İkinci Yeni'nin özelliklerini, toplumdan kopuş nedenlerini ayrıntılı biçimde ortaya koyarak, bugün kaçınılması gereken şeyleri de imlemiş oluyor. O nedenledir ki, yazımızı Asım Bezirci'nin «2. Yeni Olayı»nı anarak bitiriyoruz.

---

[1] *2. Yeni Olayı, Asım Bezirci, Tel Yayınları, 1974.*

TİYATRODA BUNALIM

Cengiz Gündoğdu

Türk tiyatrosunda bir bunalım varmış. Durmadan yükselen fiyatların altında bunalan halk, eskisi gibi gitmiyormuş tiyatroya. Bir de şu trafik işi varmış. Bir oyun için, saatlerce dolmuş, otobüs beklemeyi göze almıyormuş halk. Bütün bunların üstüne bir de televizyon girmiş işin içine. Bu böyle giderse bütün tiyatrolar kapanacakmış yakında... Kimileri daha derinlemesine alıyorlar işi. Tiyatronun bunalımı, Türkiye'ye özgü değilmiş, bütün dünyada böyleymiş bu. Çağımız, hızlı yaşanan bir çağmış. Eskisi gibi değilmiş insan, bir oyun göreceğim diye iki saat oturmazmış koltukta. Böyle diyenler örnek de veriyorlar. Karagöz, ortaoyunu bitmedi mi, şu bir zamanların görkemli operası nerede... Tiyatro da bitti, kapadı devrini. Beş on yıla kalmaz tarihin tozlu sayfalarına gömülür gider tiyatro da...

Aslında bu söylenenler bütün bütün boş değil. Bir bunalım var Türk tiyatrosunda. Ama bunalımın nedeni söylendiği gibi değil... İnsan garip bir yaratık. Önce bir şeyi bozar. Sonra o bozukluğa bir neden arar, bulur da... Tiyatronun bunalımı da bunun gibi bir şey... Şimdi burada tiyatronun bunalımı üstüne konuşmadan önce, tiyatro olgusu nedir, bunu söylemek istiyorum. Aslında bilinen, küçük bir şey ama, yine de söyleyeceğim: tiyatro için, oyuncu, oyunun gösterileceği bir yer, yazar, bir de seyirci gereklidir. Bunlardan biri olmazsa tiyatro olmaz. Bunlardan biri aksarsa o tiyatro çöker. Bugün Türkiye'de bunu görüyoruz. Bir bakıyoruz, yeni kurulan bir tiyatro, bir iki ay sonra kapanıyor. Bir başkası, turneye çıkıyorum diye, Anadolu'da dolaşan cambazlar gibi kent

kent dolaşıyor. Ötede bir başkası, haftasına varmadan oyun üstüne oyun değiştiriyor.

Şimdi bir bunalımdan söz ediyoruz. Tiyatroda bunalım var demek, tiyatroyu oluşturan öğelerden birinin aksaması demektir.

Türk tiyatrosunda bir bunalım var mı? var. Öyleyse aksaklık nerede? Aksaklık seyircide... Seyirci gitmiyor tiyatroya. Boş koltuklara karşı aç açına tiyatro yapacak değil ya oyuncu. Bir iki direniyor, sonra kapıyor perdesini... Bir çözüm yolu bulamayız ama, tiyatroya gitmeyen, bunalımı yaratan seyirciye yüklenelim şimdi. Seyirciyi tiyatrodan soğutan televizyona, trafiğe, fiyatlara yüklenmeyi de unutmayalım... İçimiz rahatlar... Çünkü gerçek bu, seyirci gitmiyor tiyatroya, bunalımı yaratan seyirci. Evet, tiyatroya gitmiyor seyirci ama, o söylenenlerden dolayı değil.

Şimdi şu soruyu soralım: Türkiye'de tiyatro seyircisi kimdir? Türkiye'de tiyatro seyircisi, burjuva dediğimiz zenginlerle, bürokrat dediğimiz yüksek aylıklı memurlardır. Bir de yüksek öğrenim gençliği... Türk tiyatrosunu, yıllarca bu seyirci beslemiştir. Bu seyirciye tiyatro diye, gelin kaynana kavgaları, metresiyle karısı arasında açmaza düşen çapkın koca serüvenleri sergilenmiştir. Seyirci, bu oyunlara bol bol gülmüş, eğlenmiştir. Aslında bir başka oyun da gösterilemezdi bu seyirciye.

Tiyatroda ilk bunalım, yüksek öğrenim gençliğinin bu tür tiyatrodan elini eteğini çekmesiyle başlamıştır. 27 Mayıs'ın gerçekleştirdiği özgürlük ortamında birçok gerçekleri öğrenen gençlik bu tür tiyatroya gitmemiştir. Bu arada devir gelmiş, burjuvazi can kaygısına düşmüştür Türkiye'de. Burjuvazi için zaman, tiyatroya gidip

gülünecek, eğlenecek zaman değildir. Bürokratlarsa bir iki tiyatroyu besleyecek güçtedir. Sonra 12 Mart gelmiş, ortalık durulmuş, tiyatro, yeniden seyirci bulurum umuduna düşmüştür. Ama tam bu sırada televizyon giriyor devreye. Bol ilânlı gazinolar, eğlence yerleri de boş durmuyor. Seyircisini çoğaltmak, daha iyi eğlendirmek için birçok oyuncuyu sahneye çıkarıyor... Ne oluyor? Olan şu, burjuvazi için, bürokrat için tiyatro önemli değil, eğlenmek, gülmek önemli. Ya televizyonun karşısına geçiyor, ya da gazinosuna gidiyor. Tiyatro iyiden iyiye seyircisiz kalıyor, tam bir çıkmaza giriyor.

Sorun bu, bunalım dedikleri bu işte. Şimdi düşünüyorlar, ne yapalım, ne edelim de televizyonun, gazinonun çaldığı seyirciyi, yeniden tiyatroya getirelim...

Şimdi bu durumda ne yapalım da tiyatro bunalımdan kurtulsun? Hemen tiyatroya dönelim. Yalnız, hemen şunu söyleyeyim, tiyatroya dönecek olanlar, giden seyirciler değil, tiyatroyu kendine uğraş edinenlerdir. Tiyatroya dönmek, seyirci değiştirmek demektir, çünkü, «Tiyatro, bütün sanatlar içinde toplum öğesi ağır basan, içinde yaşadığı topluma yakın olan ve toplumu yalnız genel eğilimleri ile değil, ayrıntılı gerçekleri ile de yansıtan bir sanattır.»[1] Evet, tiyatro budur. Tiyatro budur ama, ülke gerçeklerinin ayrıntılı bir şekilde sergilenmesini istemeyen burjuvalarla, bürokratlar bu tiyatronun seyircisi değildir. Bu tiyatronun seyircisi, burjuvalarla, bürokratların dışında kalan seyircidir. Sayısı milyonlara varan bu seyirci, tiyatro beklemektedir. Ama bu seyircinin sorunu, ne gelin kaynana kavgasıdır, ne de çapkın kocanın açmazı. Bu seyirci gecekonduda oturur. Sabahın köründe işbaşı yapar. Yağmurda taşıt bekler. Bu seyirci Anadolu'da pamuğa çapa sallar, tütün kurutur. Doktorsuzluktan ölür... Tiyatronun seyircisi bu-

dur. Bu seyirci bizden ülke gerçeklerinin ayrıntılı bir şekilde sergilenmesini ister.

Tiyatroya dönüş, tiyatroyu bunalımdan kurtaracak. Çünkü, milyonlarca kişi tiyatro seyircisi olacak. Tiyatroya dönüş, tiyatroyu, cıvık oyunlardan kurtaracak, çünkü tiyatro yapılacak.

Biliyorum, tiyatroya dönmek, seyirci değiştirmek zor bir iş. Yorucu, üzücü ayrıca. Birçok alışkanlıklarımızı bırakmak gerekecek. Örneğin, asgarî ücret 25 lilayken, bilet ücretinin 25 lira olup olmaması çıkacak karşımıza. Evet, bir köşeye çekilip, şunu şöyle yap, bunu böyle yap demek kolaydır. Ama nasıl dolmuş sürücüsünden, bizi, aktarmalı ücret almadan götürmesini istemek hakkımızsa, Türk oyuncusundan da türlü zorluklara karşın, tiyatroya dönmesini istemek hakkımızdır. Bugün için hakkımızdır, gelecek için hakkımızdır. Çünkü, «Tiyatrosu olan bir memlekette kötülükler, çirkinlikler, hatalar sürüp gitmez.»[2]

---

[1] *Çağdaş Türk Tiyatrosunda Ahlâk, Ekonomi, Kültür Sorunları. Doç. Dr. Sevda Şener, Ankara 1971.*

[2] *Genç Oyun Yazarına Mektup. C. Bax, Çev.: Suat Taşer, Toplum Yayınları, Ankara 1964.*

ÇEVİRİ İLKELERİ ÜZERİNE

Ahmet Cemal

Bir konunun başı sonu belli olmayan bir soyut görünüşten alınıp somut bir temele oturtulabilmesi için, birtakım ilkelerin ortaya konması, hiç kuşkusuz zorunludur. Ancak, gerek bu ilkeler konulurken, gerek konulan ilkelerin işlevleri üzerine konuşurken bunların hangi ana amaç için düşünüldüğü hiç bir zaman gözden uzak tutulmamalı; özellikle somutlaştırma çabalarına az çok soyut karakterini koruyacak olan ana kavramı parçalamaya varacak kadar bağımsızlık tanınmamalıdır.

Çeviriye ilişkin olarak da bugüne kadar pek çok ilke ileri sürülmüştür. Çeviri asla sadık mı, yoksa asıl metinden serbest mi olmalıdır? Çeviri mi kokmalıdır, yoksa sanki çevrildiği dilde yazılmışçasına rahat mı okunabilmelidir? Çevirmenin asıl metinden bazı kısımları çıkarmak - ya da bazı eklentiler yapmak - özgürlüğü ne derecede kabul edilebilir? Bütün bunlar, karşılığı aranagelmiş sorulardan yalnızca birkaç tanesidir. Ancak, bu ve daha başka sorulara bugüne kadar verilmiş karşılıkları gözden geçirdiğimizde karşımıza şöyle bir durum çıkmaktadır: Bu konuda harcanan çabaların bir kısmı mantığın ve öngörülen amacın sınırları içerisinde kalırken, bazıları biraz yukarıda sözünü ettiğimiz ana-amaç'ı parçalayabilecek, onun özünün yadsınmasına yol açabilecek derecede somutlaşma yoluna girmiştir. Bu konuda çok açık bir örnek olmasından ötürü, Theodore Savory'in çeviri ilkelerine ilişkin görüşleri üzerinde durmak istiyorum.

Savory, dört tip okuyucuya uygun olarak çeviriyi dörde ayırıyor:

«Başta aslın dilini hiç bilmeyen okuyucu gelir. Ya tecessüs dolayısıyle yahut da aslından bir satırını bile okuyamayacağı bir edebiyata merak sardığı için okur. İkincisi, aslın dilini öğrenmekte olan öğrencidir. Tercümenin yardımı ile onun edebiyatını kısmen öğrenmek ister. Üçüncüsü, dili eskiden bilen, fakat başka vazife ve meşguliyetler yüzünden eski bilgisini büsbütün kaybetmiş olan okuyucudur. Dördüncüsü ise, onu hâlâ bilen bilgindir.»[1]

Savory'ye göre bütün bu çeviri biçimlerinin her birinin kendine özgü fonksiyonu vardır ve bu fonksiyon, hangi tip okuyucu için çeviri yapılmışsa, o okuyucu tarafından okunduğu zaman yerine gelmiş olur. Savory'nin bu ayırımdan vardığı son sonuç da, bu dört ayrı okuyucu tipine göre dört ayrı çeviri türünün varlığını kabul etmesidir.

İlk bakışta bu görüşler, okuyana yakın gibi gelebilir. Bir okuyucu tipi vardır, günlük uğraşının dışında onu ilgilendiren, yalnızca okuduğu kitaptaki «anlatılan» dır; bu anlatılanda nasıl bir ifade kullanıldığı, yazarın anlatım özelliklerine bağlı kalınıp kalınmadığı onu hiç ilgilendirmez. Başka bir okuyucu tipi vardır, edebiyata biraz daha yakından eğilmesi yüzünden «olay»ın yanı sıra, o olayın «anlatılış biçimi» ile de ilgilenir. Bu okuyucunun, yukarıdaki alıntıda söylendiğinin tersine, bilgin olması hiç gerekli değildir. Bu söylediklerimizi olduğu gibi resim sanatına uygularsak, belki durumu daha somutlaştırmış oluruz. Kimi insan, sokaklarda satılan ucuz yağlıboya resimlerle yetinir; kimi, kalite bakımından daha üstün olan reprodüksiyonları asmayı yeğler, kimi de duvarına orijinalin dışında yapıt asmaz. Görüldüğü gibi, böyle bir ayırım yapmak istediğimizde, karşımıza bir çırpıda üç tür resimsever çıkabilmektedir.

Ama bu ayırımı doğrudan doğruya resim sanatının kendisine uygulayabilme, bu seyircilere uygun olarak üç tür resim sanatının varlığını ileri sürebilme olanağı var mıdır? Hiç kuşkusuz hayır. İşte ilke bulma, ilke koyma çabasının tehlikeleri de kendisini bu noktadan başlayarak göstermektedir.

Her sanat gibi, çeviri sanatı da bir «tek»dir, bir «bütün»dür; bu bütünün ölçülerini, onun yöneldiği kitleye göre saptamaya kalkışmak, en azından bir dilin dilbilgisi kurallarını, o dilin çeşitli bölgelerdeki farklılaşmasına göre saptamak kadar mantıkla bağdaştırılamaz bir çaba olur. Savory'nin yukarıda belirttiğimiz dört okuyucu tipi, hiç kuşkusuz vardır; ama bunların karşısındaki çeviri, gerçek edebî değer taşıyan çeviri yine tektir. Bu «tek»in ölçüleri dışında kalan her çeviriyse edebî değer taşır olmaktan uzaktır.

Şu var ki, Savory'nin düştüğü yanılgıya kapılma tehlikesi, bugün büyük bir çoğunluk için söz konusu olabilir; bunun da nedeni, ilkelerin ayrıntılarına, asıl amacı gözden yitirecek kadar çok saplanmaktır. Özellikle kaçınılması gereken davranış, kesin ayırımlara gitmektir. Bugün «çeviri asla sadık mı olmalı, serbest mi olmalı?» sorunu, varlığını sürdüregelen bir çeviri sorunudur. Ama bu soruna evet ya da hayır diye kesin bir karşılık vermek mümkün değildir. Örnek olarak, çevirmene zaman zaman en çetin tuzakları kuran Kafka'nın yapıtlarını ele alalım. Kafka'nın en belirgin özelliklerinden biri, yalın ve - özellikle romanlarında - kısa cümleler kullanmasıdır. Bu yalın, kısa cümlelerin bazıları Türkçeye tamamiyle sadık kalınarak çevrilebilinir; böyle cümleleri bir çevirmenin daha iyi anlaşılsın diye uzatması, yersiz ve yanlıştır. Çünkü, Kafka zaten simgelere çok yer veren, okuyucuya yüklü düşünme payı bırakan bir

yazardır. Buna karşılık, aynı yazarın başka bazı cümlelerini, kullanılan kelimelerin Türkçede tam karşılıklarının kesinlikle bulunmaması yüzünden, en azından aynı kısalıkla çevirmek imkânsızdır. Böyle kısımlara raslandığında çevirmen, zorunlu olarak kelime kelime çeviriden ayrılacak, anlamı aktarmaya çalışacaktır. Bütün bu çabanın amacı ne olacaktır? Bu amaç şöyle tanımlanabilir: Çevrilen eseri kendi diline yazarın özelliklerini yitirmeden, aynı zamanda da kendi diline yabancı kaçmayacak biçimde kazandırmak. Bu çaba da, biraz önce belirttiğim gibi, zaman zaman metne sıkı bir biçimde bağlı kalmayı gerektirir, zaman zaman da - metnin anlamını tam verebilmek için - metinden ayrılıp serbest çeviri yapmayı zorunlu kılar.

Demek ki her ilke uygulanırken - ya da geçici olarak bir yana bırakılırken - özetlediğimiz ana-amaç göz önünde tutulacaktır. Ve bu ana-amaç her zaman aynı kalacak, yani «gerçek edebî değer taşıyan bir çeviri» olacaktır.[2] İlkeler üzerine konuşmak, ancak bu türden bir «genel bakış» bir an bile elden bırakılmadığı sürece çeviri sanatına yararlı olur; Savory'nin ileri sürdüğü görüşlerde rasladığımız gibi, ayrıntılara çokça bağlı kalmak yüzünden çeviri sanatının gerçek niteliklerinin gözden kaçırılması olasılığının önüne geçebilir.

---

[1] *Theodore Savory: «Tercüme Sanatı», Çev.: Prof. Hamit Dereli. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1961, s. 42.*

[2] *Werner Krauss: Grundprobleme der Literaturwissenschaft, Verl. Rowohlt, Hamburg 1968, s. 132, vd.*

SEVERİZ ÖZGÜRLÜĞÜ

Şemsettin Ünlü

Biri özgürlük üstüne bir şey dedi mi kulak kesilirim. Özgürlük üstüne yazılmış yazıları daha bir anlayarak okumaya çalışırım. Demeçlerdeki, bildirilerdeki «özgürlük» sözcüğünden ne anlatılmak istendiğini kavramaya çalışırım. Kendimi ne kadar zorlarsam zorlayayım, bir türlü olmaz. Bir türlü ayaklarını yere bastıramam özgürlüğün. Yazınımızda, dağlara çıkıp «hürüm! hürüm!» diye bağıran kölelerin; geceleri yıldızlarla söyleşen özgürlük tutkunlarının öykülerinin işlendiğini de bilirim. Ama bu coşkulu sevi sözleri, bu kuru övgüler öğretmez bana özgürlüğün ne olduğunu.

Geçende, *Şölen*'i[1] okurken, altını çizdim şu tümcelerin. Bakın neler diyor Sokrates Lysis'e:

«Demek ki, sevgili Lysis, biz bir şeyi iyi bildik mi, Hellen'i Barbar'ı, kadını erkeği hep bize başvurur ve ne yaparsak yapalım, işimize karışmak kimsenin aklından geçmez. Bu işte biz hürüz, başkaları ise bize bağlıdır. Bu bilgi bizim öz malımızdır; çünkü meyvelerini kendimiz toplarız. Buna karşılık, anlamadığımız işlerde kimse bizi keyfimize bırakmaz; değil yabancılar, anamız babamız, hattâ mümkün olsa, onlardan daha yakınlarımız bile karşımıza bin türlü engel çıkarırlar; başkalarının kölesi oluruz. Bilmediğimiz şeyler tam anlamıyle malımız da sayılmaz; çünkü onlardan yararlanamayız. Böyle olduğunu kabul ediyor musun?»

Şölen'de, Sokrates'in, özgürlükle bilgi arasında kurduğu ilişki, özgürlüğün ne olduğu ne olmadığı bakımından, önemlidir. Ancak, salt bilgi değil «meyvelerini ken-

dimizin topladığı», bilgilerdir özgürlükle ilişkisi önemli olan. Tek başına bu bilgi de değil; hem bireyde, hem de toplumda; biriken bilginin, oluşan kişiliğin, elde edilmiş üretkenlik düzeyinin, önemli ilişkisi var özgürlükle.

Oysa bilgeler, bilisizler; kişiliği olanlar, silikler; dolaysız üretenler, üretime dolaylı katkıda bulunanlar; alın terini silenler, yan gelip yatanlar, hepimiz severiz özgürlüğü. Çünkü, özgürlük, hem bir güce dayanır, hem de güç katar dayandığı güce. Ama sevseler de özgürlüğün ne olduğunu bilmezler beleş'e, talan'a, soyguna alışmış olanlar. Bilisizliğe, zor'a, beleş'e, soyguna dayalı olan özgürlük, toplumda da, bireyde de kişilik oluşturmaz. Çalıntı özgürlüktür bu. Doğurgan değildir. Kapalıdır. Kısır bir piramidin içinde, tepeden tabana azalır, yok olur. Kimin için olursa olsun süreksizdir.

Özgürlük için anlamlı olan güç, sürekli olan güç, üretime dayalı olan güç'tür. Piramidi yok bunun. Hem bir güce dayanır, hem de çoğaltır dayandığı gücü. Doğayla uyumludur.

Üretici olanın gücü, bilgiden, deneyden, kişilikten olan; bilgiyi, deneyi, kişiliği oluşturan güç'tür. En ilkel aşamasında bile ölçüsüz olmaz. Kararlı, güvenlidir.

Şimdilerde hem kendi mutluluğumuzu, hem de gelecek kuşaklarımızın mutluluğunu «çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmada» bulabileceğimize inanıyoruz. «Ulusumuzun, uygar uluslar topluluğu içindeki onurlu yerini almasını», uygarlığın oluşumuna katkıda bulunmasını isteriz. Çalışırken, düşünürken, toplumla olan ilişkilerimizi düzenlerken bakış açımız budur; deriz. Toplumu oluşturan üyelerden en sonuncusu «kişi onuruna uygun» yaşama düzeyine kavuşturulmadıkça mutluluğumuz bütünlenmez; deriz. Oysa bunlar, kendi aydın çocuklarımı-

zın bilmesi, düşünmesi, örgütlenmesi, düzenleyebilmesi, üretebilmesi olanaklarına bağlı değil midir? Bilme, düşünme, örgütlenme, düzenleme, üretme çabaları ise özgürlük ortamı ister. Özgürlüksüz bir ortamda bilim, düşün kısırdır. Örgütlenme, düzenleme, verimli üretim olmaz. Çünkü özgürlük, bilinç altında biriken baskılara karşı tepki özlemidir. Kişinin özünü savunma çabalarından bıkıp usanması, kendini güvenlikte görme isteğidir. Bunu da bilgiye, deneye, beceriye dayalı üretkenlik ancak sağlar.

Üyelerinin her birinin, dolaylı ya da dolaysız, üretime katkıda bulunduğu toplumu düşünmeliyiz. Buyrukçu olsun olmasın, asalaklar, cılk yaralardır toplum düzeni içinde. Mutlular mıdır bunlar? En yitmiş olanının bile içinde, insanoğlunun, üretkenlik özlemi durur herhalde. Sorunlarımızı çözmek istiyorsak, her birimizin üretici yaşam koşulları içinde yaşaması olanaklarını aramalıyız. Çağdaş uygarlık düzeyine çıkmanın en kısa yolu bu olduğu için değil; toplum üyelerinin her birinin içindeki insancıl birikimin yaratıcı, olumlu, mutlu çıkış yollarına ulaşması için.

Özelikle gençlerin içindeki birikimi, sürekli olarak, kısır çemberler içinde döndürüp tutamayız. Her gelen kuşağa kısırlığın tükenmez bunalımlarını yaşatmaya kimsenin hakkı olmaz. Eğitimin de, öğrenimin de en erdemlisi; en akılcı, en gerçekçi olanı, çocuklarımızı üretken yapanıdır.

Kanunlar, töreler, tedbirler, bunların hepsi, toplumun, toplum üyelerinin, üretmek, üretirken mutlu olmak hakkı ile birlikte düşünülür. Özgürlüğü severken bunları unutmak olmaz. Özgürlüğe saygı, kişiliğe saygı, üretkenliğe saygı birlikte olur. Hak, bu üç hakkın bir-

likte gözetilmesidir. Çoğunluğumuz, çağ dışı üretim ilişkileri içinde, bocalar durur. Yüzyıllardır, gençleri, ezber öğrenimlerin çıkmazında döndürür dururuz. Bir yol Köy Enstitülerini açıp yüzlerine kapamamalıydık yaşayan kuşağımızın. Toprağa, makineye, işliklere, denize, suya, ormana, madenlere, buluşlara susamış kişiler var. Sıraya girmiş, yabancı ülkelerin yolunu tutmuşlar. Sevmezler mi? Severler özgürlüğü.

---

[1] *Şölen, Lysis.* Çeviren: Sabahattin Eyuboğlu. Remzi Kitabevi (1961).

o

Mehmet Seyda

«KÖR ŞEYTAN»

Hikâyeler

Oluş Yayınevi, 222 sayfa,
15 lira

ANADOLU TÜRKÇESİ
LVIII

İsmet Zeki Eyuboğlu

HAM, HAMAL, HAMAM, HAN, HAPİS, HARA, HARABE, HARAÇ, HARAM, HARÇ, HASIR, HATIRA.

Ham, farsça *hâm*'dan. Olgunlaşmamış, olgunluk çağına ermemiş olan nesne. Farsçada pişmemiş, çiy kalmış nesneye de *hâm* denir. Türkçeye Divan yazını yolu ile girdi. Ayrıca, yine farsçada ilmik, bağ, tabaklanmamış deri, şarap, kalem gibi değişik anlamları vardır.

Hamal, arapça *haml* (yük) ten. *Hammal* (hamal) arapçada yük taşıyan, sırtına yük vurulan kimse, deve, yük aracı demektir. Türkçede yalnız yük taşıyan insanlara denir. Türkçede *yükçü* denir.

Hamam, arapça *hammâm*'dan. Yıkanılan yer. Türkçesi *yunak*'tır. Arapça *hem*'dir. Aşırı ölçüde sıcaklık anlamına gelir. Bu *hem*'den türeyen *hammâm* ise sıcak olan yer demektir. Türkçede daha çok *hamam* olarak geçer.

Han, farsça *hân*'dan. Farsçada ev, konak, içinde oturulan büyük yapı, yolcuların konup göçtükleri yer anlamlarında söylenir. Dükkân, meyhane, otel anlamına da gelir. Başka bir anlamı ise kral, hükümdardır. Türkçeye Divan yazını yoluyla girdi.

Hapis, arapça *habs*'den. *Habs* sözü arapçada suyu kesmek, akışını durdurmak için önüne konan ağaçlara, taşlara denir. Yine arapçada değişik bir okunuşla süvarilerin arkasından giden yaya (piyade) erlere de *habs* denir. Zamanla anlamı değişerek bir kimseyi bir yerde

tutma, durdurma, özgürlüğünü sınırlandırma karşılığında söylenir oldu.

Hara, farsça *hârâ*'dan. Farsçada katı taş, mermer, işlemeli bir kumaş adı olarak geçer. Zamanla anlamı değişerek atların yetiştirildiği, üretildiği yer karşılığı söylenir oldu. Bu gibi yerlerin taştan yapılması yüzünden bu adı alsa gerek.

Harabe, arapça *haraba* (hrb)'den. *Haraba* sözü yıkmak, bozmak anlamına gelir. Bundan türeyen *harâb* ise yıkılmış, bozulmuş demektir. Yine bu kökten gelen *harâbe* sözü yıkılmış yer, yapı anlamında söylenir. Türkçede farsçadan bir karşılığı da *vîrâne*'dir. Anadolu türkçesinde bunun *ören* gibi bir karşılığı vardır.

Haraç, arapça *harâc*'dan. İslâm devletlerinde Müslüman olmayan uyruklardan alınan vergiye *harâc* denirdi. Sözün kökü arapça, gider, tüketim, dışa atılan anlamında *harc*'dır. Sonradan *vergi* anlamını kazandı.

Haram, arapça *harâm*'dan. Kökü *hurm*'dır. Bir nesnenin yasaklanması, din bakımından suç sayılması demektir. Ayrıca bir kimsenin özel, başkalarınca bilinmemesi, görülmemesi gereken nesneleri, gizlilikleri. Zamanla değişik anlamlar kazanıp yalnız dince yapılmaması gereken işler karşılığında söylenir oldu.

Harç, arapça *harc*'dan. Dışa atılan, tüketilen, kullanılması gereken nesne. Sözün kökü arapça *haraca* (hrc)'dır. Dışa atmak, çıkarmak demektir. Bundan türeyen *harç* (c) ise tüketilen, kullanılan, bitirilmesi gereken nesne anlamını içerir.

Hasır, arapça *hasîr*'den. Sazla, ya da ona benzer otlarla örülmüş taban örtüsü. Arapçada *hasr* kökü sıkıştırmak, basınç altına almak anlamını içerir. *Hasır* da

sazların sıkıştırılıp örülmesi sonucu yapıldığından bu adı almıştır. *Döşeme* anlamını da içerir.

Hatıra, arapça *hutur*'dan. Anılan, insanın içinde kalan, anı. Arapçada bir kimsenin kendi içine kapanıp düşünmesine, kendi dengiyle uğraşmasına da *hutur* denir. *Hatıra* bu kökten türemiştir. Gerçek anlamı geçen bir olaydan, unutulan bir nesneden geriye kalan demektir.

o

BROŞÜR

Genel Af (Niteliği, Nedenleri, Sınırı, İnfaz sorunları, Af sonrası): Af ile ilgili DİSK Açık Oturumu, İstanbul 1974, DİSK Yayınları: 12.

Prof. Nevzat Güreli, Prof. Bahri Savcı, Prof. T. Zafer Tunaya, Doç. Sait Güran, Av. Neclâ Ertan, Prof. Öztekin Tosun, Av. Kemal Kumkumoğlu, Kemal Türkler, Av. Nurdan Orpen.

OLAYLAR YORUM İSTEMEZ
(16.3. - 15.4.1974)

Oğuz Arıkanlı

16.3. Federal Alman Cumhuriyeti'nin Ankara Büyükelçisi Dr. Sonnenhol, dün Alman Büyükelçiliğinde yapılan bir törende, tanınmış iş adamı ve sanayici Vehbi Koç'a Alman liyakat nişanının Büyük Haç rütbesini takmıştır. (Ekonomi Politika)

17. — Türkiye'deki komünizm, komünizmlerin en mutaassıbı, en pervasızı, en gözükarasıdır. İspatını isterseniz, dünyanın her yerinde komünist partiler bazı hadiseler karşısında, yurttaşlarını teskin için bazı tavizler vermişlerdir. Meselâ, Macaristan ve Çekoslovakya hadiselerinde Fransız ve İtalyan Komünist partileri protestoda bulunmuşlar, Rusları tel'in etmişlerdir. Halbuki bizimkiler, Mehmet Ali Aybar gibi bir liderlerini, bu hadiseleri protesto etti diye, başlarından atmışlardır...

— *O da başka parti kursaydı...*

— Bizim Radyo aylarca, tâ seçimlerden önce böyle bir ihtimali ve reylerin bölünmesini önlemek için Aybar'ı alenen tehdit etti... Parti kurarsa öldürteceklerinden bahsetti...

— *Yaaa...*

— Yaa... İşte böyle. Bizdeki komünizm dışarıdan gelme, (bir kısmı Rus, bir kısmı Çin), devamlı (elli senedir usanmamış), pişmanlık bilmeyen (öldürttüğü gençlere bile acımamış), hiç bir komünist partinin cesaret edemeyeceği kadar dış komünizme bağlıdır. (Ergun Göze - Tercüman)

18. Akıl hastanesinde boş yer kalmadı. (Tercüman)

19. Eddie Costantine, Türkiye anılarını anlattı: «*Telefon rehberini okusaydım, Türkler yine alkışlardı.*» (Milliyet)

DİSK'in yaptığı araştırmanın sonuçları açıklandı: Almanya'da en düşük ücreti Türkler alıyor. (Ekonomi Politika)

29. Bu iş yerinde çalışanlar öğrendikleri birçok bilgiler yanında aynı zamanda Kur'an da okuyorlar. Şöyle ki, işçiler üç postaya taksim edilmiş ve bunlara bir hoca tutulmuş, bir posta ders alırken diğer iki posta çalışıyor. Ders veren hocanın elinde bir puan defteri var. Her derste işçilerin aldıkları puanlar bu deftere işleniyor. Hafta sonu her müsbet puan elli kuruş hesabiyle paraya tahvil edilerek işçiye ödeniyor. Tatbik edilen bu usül Kur'an okumayı teşvik etmiş, ayrıca bir zorlamaya hacet bırakmamış. Bir ara menfî puan alan ne olacak diye zihnime takılıyor. Soruyorum? Alınacak menfî puanlara karşılık hiç bir muamele yapılmayacağını öğrenmek beni sevindiriyor.

Diyor ki bu iş sahibi: «Bu usül benim için çok verimli oldu. İşçilerim dine yaklaşmakla haylazlıktan kurtulup işte mesuliyet duyguları yükseldi. Şimdi benim işim kendi işlerinden farklı değildir.» Gerçi namaz kılmayan kalmamış şimdi bunların arasında. Daha önceleri onları namaza alıştırmakta, ilk defa cumadan işe başlamış. Cuma günleri hangi camide namaz kılınması icabediyorsa o cami civarında bir lokantada, onlara ziyafet hazırlamış ve buluşma yeri olarak da Cuma namazında o camii tensib etmişler. İlk günler bazı gelmeyenler ol-

muşsa da, sonraları bu aksamalar ortadan kalkarak bütün halinde Cuma namazında buluşmak imkânına kavuşmuşlar ve bilâhare yemeğe gidilmiş. (Ahmet Karakullukçu - Ticaret Gazetesi)

1.4. Biraz ağdalı konuşuyorum. Aziz okuyucular... Yeni sözlüklerin zihnime değil, önüme getirdiği sözcükler ile fikirlerimin, hattâ hislerimin inceliklerini ifade edemiyorum. O marifete erişemedim. (Burhan Felek - Milliyet)

3. Meclis Adalet Komisyonu, gayri meşru birleşmelerden doğan nesebi gayri sahih çocukları babalarının adına tescil edilmesi ile ilgili kanun teklifini kabul etmiştir. Meclis ve Senato'dan geçmesi halinde bir milyon kadar çocuk, babalarının adına tescil edileceklerdir. (Gazeteler)

5. Millî Savunma Bakanı «Türkiye ile Yunanistan arasında ihtilâf çıkarsa, Millî Mücadelede bu vatan için ölmüş olan insanlara lâyık evlâtlar oluruz.» (Cumhuriyet)

7. Ankara Gazeteciler Cemiyeti, Türk müziğinde Zeki Müren'i, sinemada Türkân Şoray ile Cüneyt Arkın'ı 50. yılın sanatçısı seçmiştir. (Gazeteler)

9. Koç ve Eczacıbaşı Amerika'da ABD Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ve Dünya Bankası Başkanı ile görüştüler. (Gazeteler)

10. Ege'de petrol sondajımız artıyor. (Gazeteler)

15. Gümrük ve Tekel Bakanı Türkmenoğlu: «Türkiye'de en büyük kaçakçılık ithalât yolu ile yapılıyor; hiç kimse vatandaşın cebine el atamayacak.» (Gazeteler)

Son baskı tarihi: 30 Nisan 1974

ÇAN YAYINLARI

1. *Denemeler ve Bir Alman Dosta Mektuplar:* A. Camus. Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 5 lira, 3. Baskı.
2. *Çağımızın Gerçekleri:* J.-P. Sartre. Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 10 lira, 3. Baskı.
3. *Çağdaş Politika Sorunları:* 21 yazardan, Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 5 lira, 2. Baskı.
4. *Utopia:* Thomas More. Çev.: S. Eyuboğlu, M. Urgan, V. Günyol, 8 lira, 2. Baskı.
5. *Toplum Sözleşmesi:* J.-J. Rousseau. Çev.: V. Günyol, 15 lira, 4. Baskı.
6. *Aydınlar ve Toplum:* Antonio Gramsci. Çev.: V. Günyol, F. Edgü, B. Onaran, 4 lira.
7. *Politika Sanatı:* Gaston Bouthoul. Çev.: S. Eyuboğlu, V. Günyol, 10 lira.
8. *Özgürlük Sorunları:* René Maublanc. Çev.: V. Günyol, A. Bezirci, 3 lira.
9. *Çağdaş Fizikte Doğa:* Werner Heisenberg. Çev.: V. Günyol, O. Duru, 4 lira.

İsteme adresi : YENİ UFUKLAR : P.K. 1034, Karaköy, İstanbul

YENİ UFUKLAR 1952 ÇAN YAYINLARI

YENİ UFUKLAR : Aylık Sanat, Düşünce Dergisi, Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Vedat Günyol, Teknik işleri yönetenler: Hidayet Kandaz, Hasan Özay, Yönetim yeri: Cağaloğlu, Himaye-i Etfal sokak, Mirat han, No. 202 İstanbul, Yazışma ve havale adresi: YENİ UFUKLAR, P.K. 1034, Karaköy, İstanbul, Telefon 27 49 74, Yıllık abonesi: 60 TL., altı aylığı 30 TL., Yabancı ülkeler için iki katı alınır, İlân: Kapakta santimi 100 TL., sayfalarda 50 TL.

Hilâl Matbaacılık Koll. Şti. - İstanbul

Fiyatı : 5 TL.